

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**18.-19.YÜZYIL OSMANLI KADIN GİYİMİNİN
TABLOLAR VE BELGELER ÜZERİNDEN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif ÖZDEMİR

Enstitü Anasanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı
Enstitü Sanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hülya TEZCAN

AĞUSTOS- 2022

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

18.-19.YÜZYIL OSMANLI KADIN GIYİMİNİN
TABLOLAR VE BELGELER ÜZERİNDEN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif ÖZDEMİR

ORCID NO: 0000 0001 8601 6676

Enstitü Anasanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı
Enstitü Sanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı

Bu tez 11/08/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Hülya TEZCAN	Başarılı	
Dr. Öğr. Ü. Nursen GEYİK DEĞERLİ	Başarılı	
Dr. Öğr. Ü. Servet Senem UĞURLU	Başarılı	

Enstitü Müdürü
Onay

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Elif ÖZDEMİR
11.08.2022

ÖNSÖZ

Bu tezin yazım aşamasında çalışmamı titizlikle takip eden, katkılarıyla bana yol gösteren sevgili danışmanım Prof. Dr. Öğretim Üyesi Hülya TEZCAN' a, maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiren canım aileme, teşekkürlerimi sunar, bu çalışmanın herkese faydalı bir çalışma olmasını temenni ederim.

Elif ÖZDEMİR
11.08.2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	i
ŞEKİL LİSTESİ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: OSMANLI'DA GIYİM – KUŞAM KURULUŞ DÖNEMİ	
(14. -15 YÜZYIL)	3
1.1. Orta Asya Türklerinde Giyim Kuşam	3
1.2. Anadolu Selçukluların 'da Giyim-Kuşam	8
BÖLÜM 2: OSMANLI'DA GIYİM- KUŞAM KLÂSİK DÖNEM (16- 17.	
YÜZYIL)	11
2.1. Osmanlı'da Saray Kadınının Giyim-Kuşamı	11
2.2. Ermeni Kadın Giyim-Kuşamı	17
2.3. Yahudi Kadınların Giyim-Kuşamları.....	21
2.4. Rum Kadınların Giyim-Kuşamları.....	23
2.5.Osmanlıda Erkek Giyim Kuşamı	28
BÖLÜM 3: OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA BATILILAŞMA	
HAREKETİNİN BAŞLAMASI (18. YÜZYIL)	35
3.1. Osmanlı Toplumunda Kadın Kıyafetlerine Genel Bakış	35
3.2. Osmanlı Sarayı Kadın Giysileri	40
3.2.1. Valide Sultan.....	44
3.2.2. Baş kadın.....	44
3.3. Padişah, Devlet Erkânı ve Orduda Giyim Kuşam.....	46
4.1. Osmanlı'da Kültür ve Sanatta Batılılaşıma.....	63
4.2. Giyim – Kuşam' da Batılılaşıma Dönemi	66
BÖLÜM 5: TASARIM UYGULAMA SÜRECİ	72
5.1. Hikâye Panosu.....	72
5.3. Geliştirilen Koleksiyon	73
5.3.1. Geliştirilen Koleksiyon – 1 Sultanın Hayali	74
5.3.2. Geliştirilen Koleksiyon – 2 Sultanın Bahçesi	76
5.3.3. Geliştirilen Koleksiyon – 3 Sultanın Mücevheri.....	78
SONUÇ VE ÖNERİLER	80
KAYNAKÇA	82

KISALTMALAR

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Prof.	: Profesör
Doç. Dr.	: Doçent Doktor
Öğr. Gör.	: Öğretim Görevlisi
Ünv.	: Üniversite
YL.	: Yüksek Lisans
BKZ.	: Bakınız
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
AKT.	: Aktaran
YY.	: Yüzyıl
cm.	: Santimetre
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Sultanın Meclisindeki Müzisyen Kızlar	3
Şekil 2: Dilsuz-name.....	4
Şekil 3: Varka ve Gülşah	5
Şekil 4: Yıldız Çini Üzerinde Üç Benek Desenli Elbise Örneği	7
Şekil 5: Bir Türk Kadını Gentle Bellini, Londra British Museum	9
Şekil 6: İki Türk Kızı, Lorichs; Fischer 1962	10
Şekil 7: Saraylı Kadın Giyim Örneği.....	12
Şekil 8: Haseki Sultan.....	13
Şekil 9: Sultan.....	14
Şekil 10: Haseki Sultan.....	15
Şekil 11: Sultanın Gözdesi ve Harem Kadınları.....	16
Şekil 12: Ermeni Kadın	18
Şekil 13: Ermeni Kadını	19
Şekil 14: Evlilik Töreni İçin Kiliseye Götürülen Ermeni Kızı	20
Şekil 15: Yahudiler	21
Şekil 16: Yahudi Kadının Tasvir Edildiği Gravür	22
Şekil 17: Peralı Soylu Frenk Kadını	24
Şekil 18: Peralı Rum Kadınının Sokak Giysisi	25
Şekil 19: Rum Kadını	26
Şekil 20: Yas Giysisiyle Rum Kadını	27
Şekil 21: Şehname-i Nadiri.....	29
Şekil 22: Hünername	30
Şekil 23: TSMK H.1524 , Y. 36 B	32
Şekil 24: TSMK H. 1524 , y. 52 b	33
Şekil 25: Çadırda Oturan Sultan ve Müzik Eşliğinde Oynayan Çengiler	34
Şekil 26: Osmanlı'da Sosyal Hayat.....	36
Şekil 27: Çocuğu ile Birlikte Yahudi Kadını.....	37
Şekil 28: Kahve İçen Kadınlar Jean-Baptiste Vanmour	38
Şekil 29: Testi Taşıyan Kadın.....	39
Şekil 30: Haseki Sultan.....	41
Şekil 31: Sultan.....	42
Şekil 32: Haseki Sultan.....	43
Şekil 33: Genç Sultan -Gedikli	45
Şekil 34: Eski Yeniçeri Ocağının Giyim Kuşamı 1826 Yılında Bütünüyle Değiştirilmiştir-1	47
Şekil 35: III. Selim Dönemi'nde Değişen Yeniçeri Ocağı Giyimi	49
Şekil 36: Eski Yeniçeri Ocağının Giyim Kuşamı 1826 Yılında Bütünüyle Değiştirilmiştir-2	50
Şekil 37: Eski Yeniçeri Ocağının Giyim Kuşamı 1826 Yılında Bütünüyle Değiştirilmiştir-3	51
Şekil 38: Eski Yeniçeri Ocağının Giyim Kuşamı 1826 Yılında Bütünüyle Değiştirilmiştir-3	52
Şekil 39: Osmanlı Ticaret Yıllığın' dan Padişah Tuğralı İlan	57
Şekil 40: Le Protecteur De La Constitution Turque	58

Şekil 41: Mison Baker Satış Kataloğu. Pera 1909.....	59
Şekil 42: Maison Baker satış kataloğu.....	59
Şekil 44: Şehzade Mehmed Abid Efendi'ye Ait Ceket, Yelek, Pantolon ve Palto.	60
Şekil 43: Terzi Vidowich'in Diktiği Üniforma ve Etiketi.	61
Şekil 45: II. Sultan Abdülhamid'in Fotoğrafı.....	62
Şekil 46 : II. Mahmud Asakir-i Mansureyi Muhammediyye'yi teftiş ederken.	63
Şekil 47: Adülaziz Portresi	65
Şekil 48: Refia Sultan	68
Şekil 49: Refia Sultan	69
Şekil 50: Fehime Sultan.....	71
Şekil 52: Sarayın Sultanları Koleksiyonu-Hikaye Panosu	72
Şekil 51: Artois Kont'un Versailles'daki ikinci Türk kabinine Ait Kapı Panosu	73
Şekil 54: Sarayın Sultanları-Sultanın Hayali Artistik ve Teknik Çizim.....	74
Şekil 53: Sarayın Sultanları-Sultanın Hayali	75
Şekil 56: Sarayın Sultanları-Sultanın Bahçesi- Artistik ve Teknik Çizim	76
Şekil 55: Sarayın Sultanları-Sultanın Bahçesi	77
Şekil 58: Sarayın Sultanları-Sultanın Mücevheri- Artistik ve Teknik Çizim.....	78
Şekil 57: Sarayın Sultanları-Sultanın Mücevheri	79

Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Yüksek Lisans Tez Özeti**

Tezin Başlığı: 18 Yüzyıl Osmanlı Kadın Giyiminin Tablolarla Belgeler Üzerinden İncelenmesi	
Tezin Yazarı: Elif Özdemir	Danışman: Prof. Dr. Hülya Tezcan
Kabul Tarihi: 11.08.2022	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 87 (tez) +7 (ek)
Anabilim Dalı: Tekstil ve Moda Tasarımı	Bilim Dalı: Tekstil ve Moda Tasarımı
<p>Kültürün önemli bir göstergesi olan kılık kıyafet Osmanlı kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Sarayda giyilen giysilerinin ihtişamı Osmanlı devletinin gücünü, kudretini ve zenginliğini yansıtmaktadır. Osmanlı sarayında yaşayan kadınlar da giyim ve kuşamlarına son derece önem verir, statülerine göre değişen özelliklerde değerli kumaşlardan dikilmiş giysiler giyerlerdi. Osmanlı sarayında giyilen kadın giysileri günümüz de zaman zaman birçok modacıya ilham kaynağı olduğu görülmektedir.</p> <p>Bu çalışmada, 18. yüzyıl Osmanlı Kadın Giyiminin Tablolarla Belgeler Üzerinde incelenerek giysilerin biçim ve karakterini bozmadan çağın teknik imkânlarına uygun olarak günümüze yansıtılması amaçlanmıştır. Bu amaçla 18 ve 19 yüzyıl Osmanlı kadın giyiminin tablolarla belgeler üzerindeki yaklaşımları etkileri ve bu durumun günümüze nasıl yansıdığıdır. Bu çalışmada, 18. yüzyıl'da toplumsal ve kültürel değerlerin değişiminden etkilenen Osmanlılarda tarihi belge niteliği taşıyan tablolardaki kadın giyim kuşamları incelenmiştir. Osmanlı topraklarında yaşan kadınların kıyafetlerinin biçimsel özelliklerinin belirlenmesi o dönemin giyim kuşam anlayışı doğrultusunda analiz edilerek, dönemler arasında karşılaştırılmıştır.</p> <p>19. yy günümüze nasıl yansıdı ve batılılaşma devlet politikası olarak nasıl kabul ediliyor. Osmanlı kadın giysilerinin genel özelliklerini yansıtan günümüz modasına uygun bir modernize kıyafet tasarlanmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Osmanlı Kadın Giyimi, Osmanlı'da Batılılaşma	

The Title of Thesis: Examination of the 18th Century Ottoman Women's Clothing in Painting Thorough Documents	
Autor: Elif Özdemir	Supervisor: Prof. Dr. Hülya Tezcan
Date: 11.08.2022 (app)	Nu.of Pages: viii (pre text)+89 (main body) 7
Department: Textile and fashion design	Subfield : Textile and fashion design
<p>Costume, which is an important indicator of culture, has a very important place in Ottoman culture. The splendor of the clothes worn in the palace reflects the power, might and wealth of the Ottoman state. Women living in the Ottoman palace also attached great importance to their clothing and outfits, and wore clothes made from precious fabrics with varying characteristics according to their status. It is seen that women's clothes worn in the Ottoman palace are a source of inspiration for many fashion designers from time to time.</p> <p>In this study, it is aimed to reflect the 18th century Ottoman Women's Clothing on the Tables and Documents, in accordance with the technical possibilities of the age, without spoiling the form and character of the clothes. For this purpose, the effects of the 18th and 19th century Ottoman women's clothing on paintings and documents, and how this situation is reflected today. In this study, women's clothing in the paintings that are historical documents in the Ottomans, who were affected by the changes in social and cultural values in the 18th century, were examined. The determination of the formal characteristics of the clothes of the women living in the Ottoman lands was analyzed in line with the clothing approach of that period and compared between the periods.</p> <p>How did the 19th century reflect today and how is westernization accepted as a state policy? A modernized outfit reflecting the general characteristics of Ottoman women's clothing was designed in accordance with today's fashion.</p>	
Key Words: Ottoman, Women's Clothing in the Ottoman, Westernization in Ottoman	

GİRİŞ

Ulusunu oluşturan din, ırk, dil ve topraklarının yanı sıra giyim kuşamda o toplumun simgesi haline geldiği görülmektedir. Giyim-Kuşam insanoğlunun süsleme ve korunma amacına hizmet ettiği kadar toplumsal anlamda da ulusal kimliğin simgesi olmuştur. Bu simgesel ifadeler toplumda yaşayan insanların hangi topluma dâhil olduğunu anlamak için yeterli olmuştur. Osmanlı giysilerinin kendine özgü ve has olduğu dünyaca bilinmektedir. Osmanlı devletinin giysi kültürü oldukça geniş bir coğrafyaya yayıldığı kültür bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Osmanlı kıyafetleri tarihi dönemleri yansıtmaktadır. Orta Asya'da yaşamış olan atalarının giyim kültürüne kadar uzandığı bilinmektedir. M.Ö. 5. ve 3. yüzyıllara ait olan Pazırık kurganlarında bulunan kıyafetlerin, Osmanlı giysilerinde genel olarak tercih edilen önden açık, uzun kollu boy entarisinin kesim tekniği ile paralellik gösterdiği görülmüştür (Görünür L. , 2006: 59-68).

Osmanlı giysileri kuruluşundan itibaren dikim ve kesim anlayışı kullanım alanları ile çok fazla değişime uğramadan devam etmiştir. Kültürel unsurları yüzyıllar boyunca yansıtmış ve benzerlikler göstermiştir. İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'nın gösterişli kıyafetlerinin temel ilkelerinde bozulmasına izin verilmemiştir. Sonuç olarak 18. Yüzyılın sonlarına kadar geleneksel giysi çizgilerini korudukları gözlemlenmiştir (Tuchelt ve Nauman 1965:45, Koca ve Koç, 2009: 3).

Araştırmanın Konusu

18. ve 19. yüzyıl Osmanlı kadın modasında oryantalist yaklaşımların etkileri ve bu durumun günümüze nasıl yansıdığıdır. 19. Yüzyıl modası günümüze nasıl yansıdı ve batılılaşma devlet politikası olarak nasıl kabul ediliyor

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, 18. ve 19. Yüzyıllar' a ait Osmanlı kadın giyiminin tablolar ve belgeler üzerinden incelenmesidir.

Araştırmanın Önemi

Osmanlı kadın kıyafetlerinin, Batılı varlıklı kadınlar tarafından giyilerek Oryantalist resamlara portrelerini yaptırmaları moda olmuştu. Bu araştırmada Osmanlı kadın kıyafetlerinin batılı kadınlar tarafından nasıl kullanıldığı, beğenilip beğenilmediği konusunun açıklığa kavuşturulması araştırmanın önemine işaret eder.

Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemlerinden biri olan, doküman incelenmesi ile yapılan araştırmanın verileri 18. ve 19. yüzyıllar 'da Osmanlı kadın giyiminin tablolar ve belgeler de yer alan kadın giyim kuşamları o döneme ait giysi özelliklerini ifade eden yazılı belgeler ve minyatürlü yazmalarda yer alan görsel çalışmalar incelenerek elde edilmiştir. Araştırma kapsamında Osmanlı kadın giyimi; 14.-15. yüzyıllarda başlayarak arşiv belgeleri ve minyatürlü yazmalar incelenerek 18.- 19. yüzyıl'a ait terzi defterleri ve tabloların verdiği bilgiler değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında alınan tablolar ve belgeler, ulaşılabilen görsel ve yazılı materyallerden elde edilmiştir. Bu çalışma, uygulama çalışmasıdır.

BÖLÜM 1: OSMANLI'DA GİYİM – KUŞAM KURULUŞ DÖNEMİ

(14. -15 YÜZYIL)

1.1.Orta Asya Türklerinde Giyim Kuşam

Orta Asya bozkırlarında göçebe hayatı yaşayan Türkler bu bölgenin iklim şartlarına uygun olarak avladıkları ve yetiştirdikleri hayvanların derilerinden, kürkünden ve yapağından yararlanmışlardır. Kullandıkları malzemelerin en iyi derecede işlenmesini öğrenmişlerdir. Yapağından elde ettikleri keçelerden çadır, ev tekstili ve çizmeler yaparak ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Kıyafetlerinde ise, yün malzemeyi tercih ederler aynı zamanda erkek, kadın ve çocukların giysilerinde de bu parçaları kullanmışlardır. Çocukların kıyafetleri yetişkinlerden farklı değildir. Giysiler, altta şalvar, üste gömlek ve kaftandan oluşmaktadır. Kaftan diz altından bileklere kadar inen boyda, iki yanı bele kadar yırtmaçlı olurdu. Üzerine çoğunlukla kukuletalı pelerin, başlarına börk ayaklarına sahtiyan denilen keçi derisinden dize kadar yüksek çizmeler giyer, bazen çarık ve dolak sararlardı. Orta Asyalı Türk kadınları çok iyi at binerlerdi kaftan şalvar iç etek çizme ve başında üsküf ile her zaman erkeğinin yanında bulunurdu.

Şekil 1: Sultanın Meclisindeki Müzisyen Kızlar

Kaynak: TSMK R. 989; y. 93 a

Türk kadınları giyimine ve süslenmesine çok önem verirdi. Kadınların başlarına genç kızların el ve ayaklarına kına yaktıklarını gözlerine sürme çekip yanaklarına ve çenelerine siyah ben koydukları bilinmektedir. Uzun saçlarını örüp, incilerle süslediklerini, inci küpelerin yanı sıra altın ve gümüş küpeler taktıkları görülmektedir. Başlarının etrafını saran dolaşan, alnın ortasında tek bir firuze taşla zenginleşen diadem dediğimiz bir bant kullanırlardı. Anadolu Selçuklu Sarayının duvarlarını süsleyen çinilerde bu bantların Saraylı kadınların başlarında varlığını devam ettirdiği gözlenmektedir. Bu bantlar Osmanlı Saray kadınlarında ise kaşbastı denilen işlemeli, ince çember şeklinde başın etrafını çevirdiği görülür. (Durakbaşa A. & H.Tezcan., 2021: 565-573)

Şekil 2: Dilsuz-name

Kaynak: Oxford Bodleian Library, Quseley 133

Orta Asya'da yaşamlarını sürdüren Türklerin göçebe hayat biçimleri giyim kuşamlarına yansımış ve bu yaşam biçimi giyim tarzlarını belirlemiştir. Avladıkları ve besledikleri hayvanların yün ve derilerinden faydalanarak iklim ve yaşam biçimine uygun kıyafetler üretip giymişlerdir. Döneme ait araştırmalarda bulunan kalıntılarda giyim kuşamla alakalı bizlere bilgi vermektedir. Kurganlardan çıkarılan bulgularda Hun erkeklerinin korunmak ve örtünmek için giydikleri deriden ya da hayvanların yünlerinden yapıldığı görülmektedir. Keçe elbiseler, kulaklıklılı keçe başlıklar, dokuma yöntemiyle üretilmiş bezlerden veya yünden iç çamaşırları, kendir liflerinden dokunmuş beyaz ince bir kumaştan imal edilmiş gömlekler, keçeden yapılmış bir kaftan, deriden yapılmış bol veya dar pantolon, tokalı, üzerinde bazen süslü plakalar bulunan deri kemer, kuşak, tabanları sert diğer kısımları yumuşak deriden çizme veya bot ve keçe/yün çorap kullanmaktaydılar (Çoruhlu, 2002: 54-76).

Şekil 3: Varka ve Gülşah

Kaynak: TSMK H. 84

Kurganlardan çıkarılan kıyafetler incelendiğinde, insanların temel ihtiyaçları olan soğuktan ve sıcaktan koruyucu özelliğe sahip malzemelerden ürettikleri görülmektedir. Türkler günlük yaşamlarını idame ettirebilmek için keçeden faydalanmışlardır. Avladıkları ve besledikleri hayvanların derilerinden, yünlerinden şapka, çizme, çorap, palto, ceket, pantolon ve ayakkabı gibi kıyafetler yapmışlardır. Yaşamlarını göçebe olarak devam ettikleri ve hayvancılıkla uğraştıkları için giyim kuşamlarında rahatlığı tercih etmiş sade ve gösterişten uzak ürünler kullanmışlardır. Kullandıkları başlıca ürünler, koyun, kuzu, sığır, tilki ve az miktarda ayı derisi ile koyun, keçi, deve yünüdür. Türkler dokuma bezler üretebilmek için kendir yetiştirmişlerdir.

Yün ve kendirden dokuyarak elde ettikleri bez ve kumaşlardan iç çamaşırı giymiş, dış giyimlerinde ceket-pantolon kullanmışlardır. İklim şartlarına göre giyimlerinde farklılıklar göstermiş soğuk ve sıcak havalarda ayrı ayrı pelerinler kullanmışlardır. Türkler ayaklarına çizme, başlarına börk giyiyorlardı. İleri gelenler, makam sahipleri, daha çok başlıklarının daha uzun ve gösterişli olmasından tanınırlardı (Kafesoğlu, 1998a: 1-300).

Günümüzde kullanılan birçok Giyim-Kuşam terimlerinin Göktürkler döneminde söylendiği belirlenmektedir. Kurganlarda bulunan kalıntılarda kaya resimleri, heykellerden anlaşıldığına göre erkeklerin ve kadınların giyimlerinde büyük benzerliklerin olduğu görülmektedir. Tek fark kadınların elbiselerinin etek boylarının erkeklere göre daha uzun olmasıdır. Göktürklerde elbiseye ton (don) veya kedüm/kedgü denilmekteydi. Elbise dış elbise ve iç elbise şeklinde ikiye ayrılmaktaydı. Dış elbiseye taş (dış) don, iç elbiseye iç ton denilmekteydi. Resim ve heykellere bakıldığında giyim, günümüz modasından pek farklılık göstermemiştir (Koca S. , 2003: 310).

Yerleşik düzene geçmekle birlikte Giyim-Kuşam' da görselliğin ön plana çıkması, farklı inanışların ve bu dini etkilerin motifleriyle oluşan yeni bir giyim kuşam tarzı olduğu görülmektedir. Türk kavimlerinde yaygın bir şekilde kullanılan keçe şapka ve külâhlara Uyurlar döneminde mani dininin etkisiyle tepecikler ilave edildiği bu fresklerden anlaşılmaktadır (Ögel, 2000: 204-208).

Orta Asya'da Türkler buldukları coğrafya ile kendi kültürlerini uyum sağlayarak bütünleştirmiş ve giyim kültürlerinde bu etkiler üzerinden geliştirmişlerdir.

Şekil 4: Yıldız Çini Üzerinde Üç Benek Desenli Elbise Örneği

Kaynak: (Görünür L. , Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminden Kadın Giyisileri, 2010)

1.2. Anadolu Selçukluların 'da Giyim-Kuşam

Giyim-Kuşam tarih boyunca değerlerini, zenginliğini yansıtmıştır (Hanilçe, 2011: 423-455). Giyim-Kuşam bir ulusun kimliğini, dinini, kültürünü, ekonomik durumunu ve insanların mesleğini belirlemenin yanı sıra ulusun etnik kimliği hakkında önemli bilgileri de vermektedir.

Türk-İslam devletlerinin en önemli devletlerinden biri de Selçuklulardır. Selçukluları meydana getiren Oğuzların Orta Asya'dan Maveraünnehir ve Horasan'a gelince bütünüyle İslamiyet'i kabul etmiştir. Müslüman olmalarının yanı sıra eski bozkır kültürünün İslam'a aykırı olmayan kuruluşların da kurumsallaştırılmıştır. Yerleştikleri bölgenin etkileri ile Orta Asya'dan getirdikleri sanat anlayışı giyim kuşam bilgilerini birleştirerek zengin bir ürün ortaya çıkarmışlardır. İran bölgesi üzerinde hâkimiyet kuran Selçuklular o dönemde Orta Asya ve Türk kültürünü kaynaştırmışlardır. Selçuklu İmparatorluğunda taht, taç, giyim geleneğinin devam ettiği ve Türk giyim anlayışını temel alan bir çizginin olduğu görülmektedir. Selçuklular Giyim-Kuşam kültürlerinde fazla bir değişiklik göstermemişlerdir. Göktürklerin ve Uygurların kıyafet biçimleri ile verilen örneklerle bakıldığında benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. İslamiyet'i kabullendikten sonra birtakım değişiklikler yaşamışlar ve bu değişim özellikle giyim kuşam kültürlerini etkilemiştir (Salman, 2013: 250-270). Selçuklu Türklerinin değişik kültürlerle olan ilişkilerinden dolayı giyim kuşamları da etkilenmektedir. Bu etkileşimden doğan benzerlik giyesilerin form ve biçiminde, desen, motif ve kumaşlarda görülmektedir. Selçuklular Moğolların giyimlerindeki yaka formunu kıyafetlerinde kullanmışlardır. Orta Asya'ya olan bağlılıklarını bu tür benzer özelliklerde görülmektedir (Kafesoğlu, 2013b: 306). Türkler giyim kuşamlarında diğer kavimlerden farklılık göstermişler, onlar kopça kullanırken Türkler ceketlerinde düğme kullanmışlardır. İliklerini aksi yönde sola doğru açarak kullanmışlardır. Kadın giyim kuşamında geleneksel çizgilerine bağlı kalmışlar ve şalvar, gömlek, entari giymişlerdir.

Şekil 5: Bir Türk Kadını Gentle Bellini, Londra British Museum

Kaynak: (Tezcan, Osmanlı İstanbul'unda Kadın, 2021)

Şalvarlar ise geniş paçalı, entarilerin boyları uzun, kolları bol ve yakasız ön kısmı açıktır. Genellikle eteklerinin uç kısımları öndeki yırtmaç ya da açık olan bölümler geniş biyelerle çevrilmektedir. Kollarının üst kısımlarına tiraz denilen bant eklenmiştir. Selçuklu döneminde kadınlar, bol entarilerinin bellerine kemer veya kuşak bağlamışlar, entarinin uzunluk ölçülerini belirlemek için ise diz kapağı ile topuk arasını belirlemişlerdir. Elbiselerini çeşitli materyallerle süsleyerek zenginleştirmektedirler. Süslemek için kullandıkları bu parçalar; inci, küpe, bilezik, ayak bileklerine taktıkları halhallar ve diadem olarak bilinmektedir. Selçuklu dönemine ait kadın giyim kuşamı hakkında edinilen kaynaklardan biri Rey şehridir. Rey İran'ın seramik merkezi olarak bilinmektedir. 12.-13. yüzyıllarda yapılan seramik tabaklarda perdah tekniği kullanılmıştır. Bugün Metropolitan Museum of Art'da sergilenen bu tabaktaki kadının uzun saçları örgülüdür. Baş kısmındaki diadem'in süslemeleri sıralı inciler ve anlının orta kısmına gelen yuvarlak taş bulunmaktadır. Birbiri ardına sıralanmış üç halka ile zenginleştirilmiş küpeleri vardır. Yaka formu V biçiminde önden açık entarisinin kolları üzerinde şeritlerle süslenmiştir (Gürtuna, 1999: 3-62).

Şekil 6: İki Türk Kızı, Lorichs; Fischer 1962

Kaynak: Lorichs; Fischer 1962: 103

BÖLÜM 2: OSMANLI'DA GİYİM- KUŞAM KLÂSİK DÖNEM (16- 17. YÜZYIL)

Genel olarak 16. ve 17. yüzyılda giyilen kıyafetler geleneksel çizgilerini korumuştur. O dönemde giysiler birbirinden farklı değildir. Kadın erkek ve çocukların yanı sıra kadını kendi arasında gruplandırarak saray kadını müslüman kadın gayrimüslim kadın olarak farklı bakış açılarıyla Osmanlı giyim kuşamına yön vermişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu çeşitliliğini farklılığını giyim kuşamında yansıtmaktadır. Sarayın içinde ve dışında yaşayan kadınların giysileriyle Pera Beyoğlu denilen ve yabancı ülkelerin elçilerinin üst düzey görevlilerinin oturduğu bölgede yaşayan kadınların giysileri ve müslüman halkla iç içe yaşayan gayrimüslim kadının giysileri arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. 16. ve 17. yy. da Osmanlıların siyasi ve iktisadi yönden çok güçlü konumda olduğu klasik dönem olarak adlandırılmaktadır.

2.1. Osmanlı'da Saray Kadının Giyim-Kuşamı

Harem İslam kültüründe yabancı erkeklerin girmelerine müsaade edilmeyen saray, konak ve evlerde kadınlara ayrılmış bölümdür. Topkapı Sarayı Osmanlı Devleti'ni yönetenlerinin yaşam alanı olarak bilinmekte ve yaşadıkları bu bölümde harem-i hümayun denmektedir. Osmanlı döneminde, Topkapı Sarayında yaşayan kadınların konumları dereceleri hiyerarşik düzen içinde sağlanmaktaydı. Padişahın annesi valide Sultan'dır. Kız çocuklarına ise sultan denilmektedir. Erkek çocuk Dünya'ya getiren hatunlara Haseki Sultan unvanı verilirdi. Saraylı kadınların kıyafetlerin özellikleri kadife kemha çatma, diba, seraser, atlas, serenk, canfes, tafta gibi kumaşlardan hazırlanmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu 16. yüzyılda en gösterişli dokumalarını üretmiştir. Dokumalara eklenen gümüş ve altın alaşımlı tellerle kumaşa değer katılmıştır.

Şekil 7: Saraylı Kadın Giyim Örneği

Kaynak: Nicolay 1572, Pl. 9

Türk Giyim-Kuşamını resimleyen Nicolay Saray'da yaşayan kadınların ve sıradan kadının en büyük farkının baş örtme şeklinin olduğunu ifade etmiştir. Saraylı kadının taç taktığını bu tacın üzerinde ve arka tarafında küçük pilise bir krep olduğunu başlığı iki kere çevreleyen bir tür kordonu bulunmaktadır. Entariler altın işlemeli kıvrımlı kumaşlardan hazırlanır. Genel olarak entarilerin gerdan kısmı açıktır ve gösterişli bir takı ile süslenmektedir. Bedenlerini göstermeyen elbiseler giyerler fakat vücut hatları hakkında bilgi vermektedir. Üst tarafı incilerle süslü ayaklarını tam örtmeyen çorap giyerler ve bacaklarının bir bölümünü açık bırakmışlardır. (Gürtuna, 1999: 3-62).

Şekil 8: Haseki Sultan

Kaynak: Nicolay 1572, Pl. 8

Şekil 9: Sultan

Kaynak: Lorichs; İAMK E 5/641

Şekil 10: Haseki Sultan

Kaynak: Bodleian; And 1993: 134

Şekil 11: Sultanın Gözdesi ve Harem Kadınları

Kaynak: Viyana; And 1993: 132

İspanyol Yahudi'si olan kira kadınlar, 16. yüzyılda sarayda mevki sahibi olan kadınlara lüks eşya ve giyim malzemeleri getirirdi. Aynı zamanda haremle İstanbul'daki elçilikler arasında arabuluculuk yapardı. Özellikle 18. yüzyılda Saraylı kadınların alışveriş işlerini haremde görevli ağalar bu görevi üstlenmiştir. Sarayda yaşanan kadınların giyim kuşamına son derece önem verilirdi. Yapılan araştırmalarda Sultan II. Bayezid'in kadınlarına her yıl 15.000 Akça'nın yanı sıra dokuz parça Avrupa kumaşı ve iki samur kürk verildiği tespit edilmiştir. Saraylı kadının ev içi giyiminin en güzel örneği bugün Oxford Bodleian Kütüphanesinde bulunan bir resimde görülmektedir. Yabancı ressam, Hürrem Haseki'nin resminde o döneme ait ev içi giyim tarzını eserinde yansıtmıştır. Gerçeğe uygun betimlenen giysiler haseki sultanın başına oturan basık mücevherli ve tüylü sorguçlu üsküf tarifine uyan bir başlık vardır. Üzerinde kolları bileğe kadar oturmuş etek boyu bileğe kadar inen bir iç Entarisi ve onun üstüne giydiği kısa kollu önden açık boyu diz altında olan bir kısa kaftan da betimlenmiştir. Kaftanın birinden diğerine açılan iri oval madalyonu deseni cevheri kemeri ve bu kemere sokulmuş mücevherli hançeri o dönemin bütün özelliklerini taşımaktadır.

Küpeleri ve boynuna oturan iki sıralı incisine tespit edilmiş yuvarlak altın madalyonu, mücevherli üsküfö haremdeki statüsünü belirler. Bu resim Saraylı kadının ev içi kıyafetini betimleyen en gerçek ve güzel örneklerden biridir. En çekici parça kuşkusuz başlıktır (Tezcan, 2021: 563-592).

2.2. Ermeni Kadın Giyim-Kuşamı

17. yüzyılda gayrimüslimlerin giysileri hakkında yorumların yapıldığı görölmektedir. 1641'de İstanbul'a gelen La Chapelle Kitabında Yahudi, Rum ve Ermeni kadınlarının resimleri boğaz sırtlarından çeşitli İstanbul görünömleri arasında dikkat çekmektedir. La Chapelle'in betimlediği bu resimler, diğeri gayrimüslim kadınların görüntüsünden tamamen farklıdır. Ermeni kadınlarını giysileri bele kadar düğmeli koyu renkli feracesinin içinden görünen mavi entarisi, beyaz şalvarı ile Osmanlı geleneksel kadın giysilerini yansıtmaktadır. 16. yüzyılda yaygın olarak görölen kadın fes biçimli hotozu kalın kumaştan yapılmıştır. Hotozun üstünden dolanmış yaşmağın kenarındaki sakal duruk dikkati çekmektedir (Gürtuna, 1999: 33-46).

Şekil 12: Ermeni Kadın

Kaynak: La Chapelle; Ptuj 1992: 148

Şekil 13: Ermeni Kadını

Kaynak: British Museum Mundy Albümü 1974-6-17-013 BM, y. 56

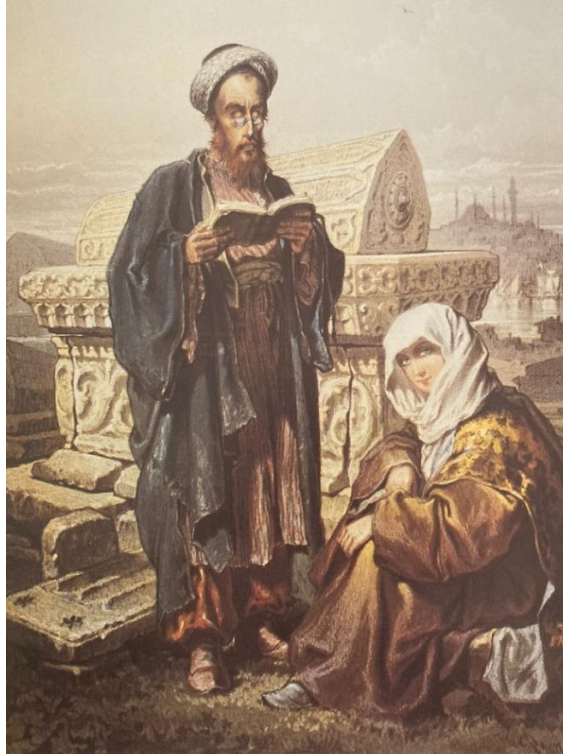
Şekil 14: Evlilik Töreni İçin Kiliseye Götürülen Ermeni Kızı

Kaynak: Ferriol 1814, Pl. 87

2.3. Yahudi Kadınların Giyim-Kuşamları

Yahudi terimi hem bir milleti hem de bir dini tanımlamaktadır. Osmanlı Devleti tarafından Yahudilerin baskı olmadan kendi geleneklerini yaşatmalarına gelişmelerine yardımcı olduğu görülmektedir (Gürkaynak, 2003: 2-290)

Yahudiler, nüfus olarak Rum ve Ermenilerden sonra gelmektedirler. Osmanlı döneminde Müslümanlar arasında Giyim-Kuşam' da farklılıklar görülmektedir. 1580 yılında yazılı kaynaklar incelendiğinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1580 yılında çıkarılan yasada Müslüman olanlar ile olmayanlar açısından kumaş ayırımına gidilmiştir. Genel olarak o dönem içinde kadınların ferace tercih ettiği görülmektedir. Yasaya göre, Müslüman olmayan kadınlar pervazı ve astarı kalın pamuklu kumaşlardan dikilen feraceleri kullanmak zorundaydı. Başlarına taktıkları başlıklar ile Müslümanlar ve gayrimüslimlerin birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. III. Selim döneminde ise, yeni bir düzenleme ile Yahudilerin şapka ve ayakkabılarının mavi olması gerektiği açıklanmaktadır (Soykan, 2000: 183).

Şekil 15: Yahudiler

Kaynak: Preziosi 1865

17. yüzyılın ikinci yarısına ait bilgileri veren Hollandalı Corneille Le Bruyn İzmirli Yahudi kadınların da adalardaki kadınlar gibi giyindiklerini yalnız baş örtme biçimlerinin farklı olduğunu ifade etmiştir. Genel olarak hotozlar bakır ya da kalaydan bir çeşit platin kullanırlardı. Bu platinler beyaz ve satenle çevrili gümüş ya da altın broş olabilirdi. Saçlarını renkli ipek kumaştan küçük bir torba içinde arkadan sarkacak şekilde tararlardı. Gerdan kısmında taşıdıkları inciler birbirinin üzerine çıkmış izlenimi yaratırdı. O dönemde kadınlar dışarı çıktığı zaman ülkenin geleneklerine uygun bir şekilde giyindikleri görülmektedir. Genel olarak kadınların yüzünde krep ya da ince bir tül görülürdü. Bu şeffaf görünümlü kumaş türleri kadınların görmelerini engellemekteydi. O dönemde kadınlar ayaklarına pabuç ya da terlik giymeyi tercih ederlerdi. Yahudilerin giyinme biçimleri Türklerin giyim tarzlarıyla pek farklılık göstermemektedir. Elbiselerinin üstüne giydikleri örtüler siyah olmak zorundadır. Genellikle menekşe rengi kıyafetler tercih ederler, saç modelleri Türk kadınlarına göre farklılık göstermektedir. Avrupalı kadınlar diledikleri gibi giyinebilir ve ülkelerinin modasını takip etmektedirler (Gürtuna, 1999: 3-62).

Şekil 16: Yahudi Kadının Tasvir Edildiği Gravür

Kaynak: (Sevim, 1996)

Müslümanlar ile Yahudilerin giysileri birbirine benzemektedir. Kırmızı ve yeşil renkler tercih etmedikleri onun yerine genel olarak mor ve koyu renkleri tercih ettikleri görülmektedir. Genellikle ayakkabıları koyu renk tercih etmektedirler. Saçlarına ise metal parçalarla süsledikleri görülmüştür (Tez, 2009: 237-240).

2.4. Rum Kadınların Giyim-Kuşamları

Osmanlı Devleti'nde Rumlar en kalabalık grubu oluşturmuşlardır. Seyyahların eserlerine bakıldığında döneme ait bilgilerde Osmanlı Devleti'nde önemli görev ve makamlarda yer aldıkları görülmektedir. Rumlar Osmanlı Devleti'ndeki en ayrıcalıklı toplum olmuşlardır. Müslüman ve gayrimüslimlerin birbirlerinden ayırt edilebilmesi için giyim-kuşamda farklılıklar yapılmıştır (Soykan, 2000:180-185),

Rum kadınlarının ayırıcı özellikleri Feracelerinin yakası ve baş örtme biçimlerinin farklı olmasıdır. Rum kadının dış giysisinin oldukça açık olduğu görülmektedir. Genel olarak dekolte devrik yakasından elbisenin kırmalı yakaları gözükmektedir. İri dört düğmeden sadece göğüs bölümüne kadar iliklendiği görülmektedir. Elbisenin kemeri taşlarla süslenmiş entarinin düğmelerinin bittiği yere takılmaktadır.

Şekil 17: Peralı Soylu Frenk Kadını

Kaynak: Nicolay 1572, Pl. 15

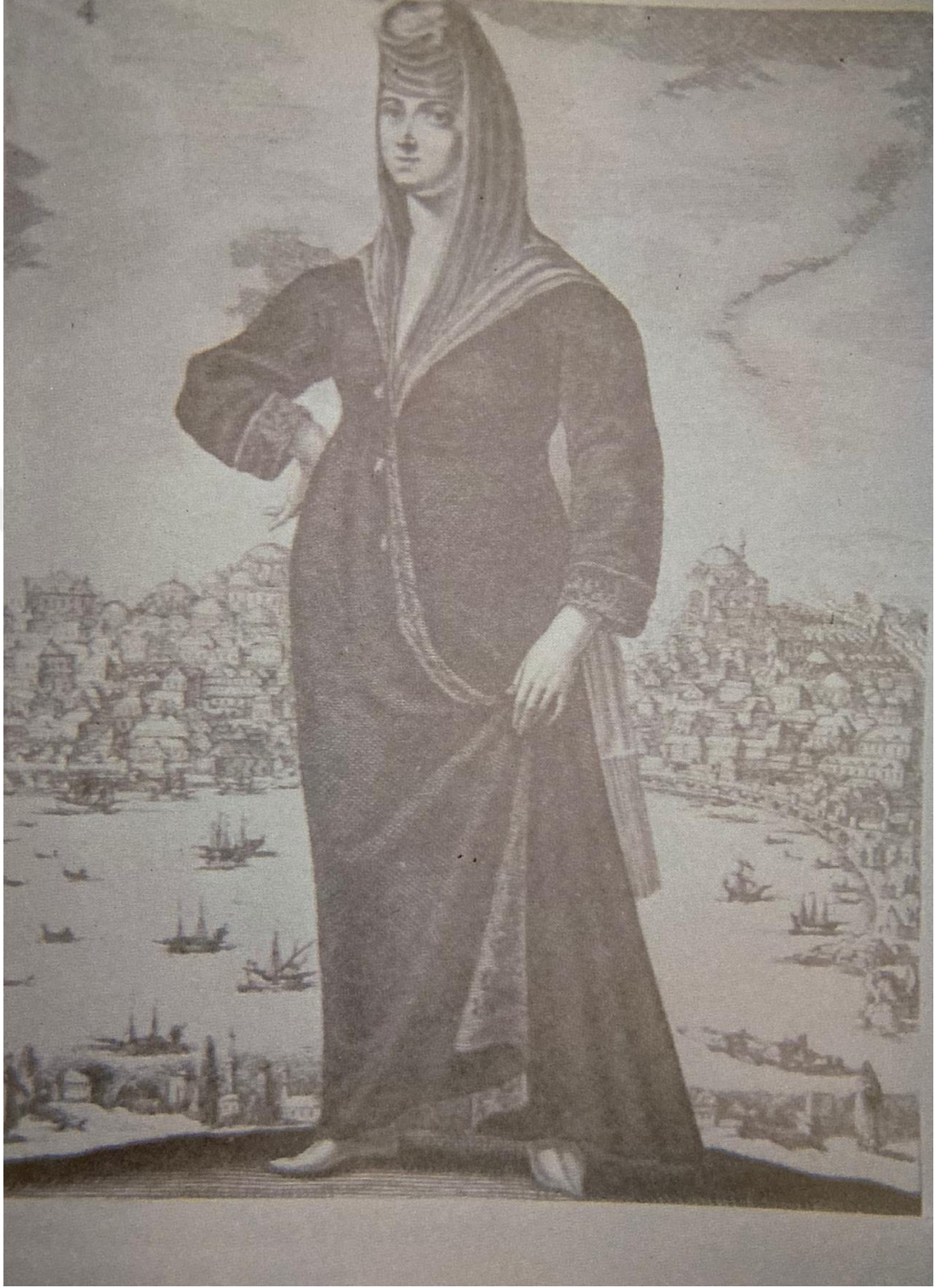
Şekil 18: Peralı Rum Kadınının Sokak Giysisi

Kaynak: Nicolay 1572, Pl. 16

Şekil 19: Rum Kadını

Kaynak: La Chapelle; Ptuj 1992: 147

Şekil 20: Yas Giysisiyle Rum Kadını

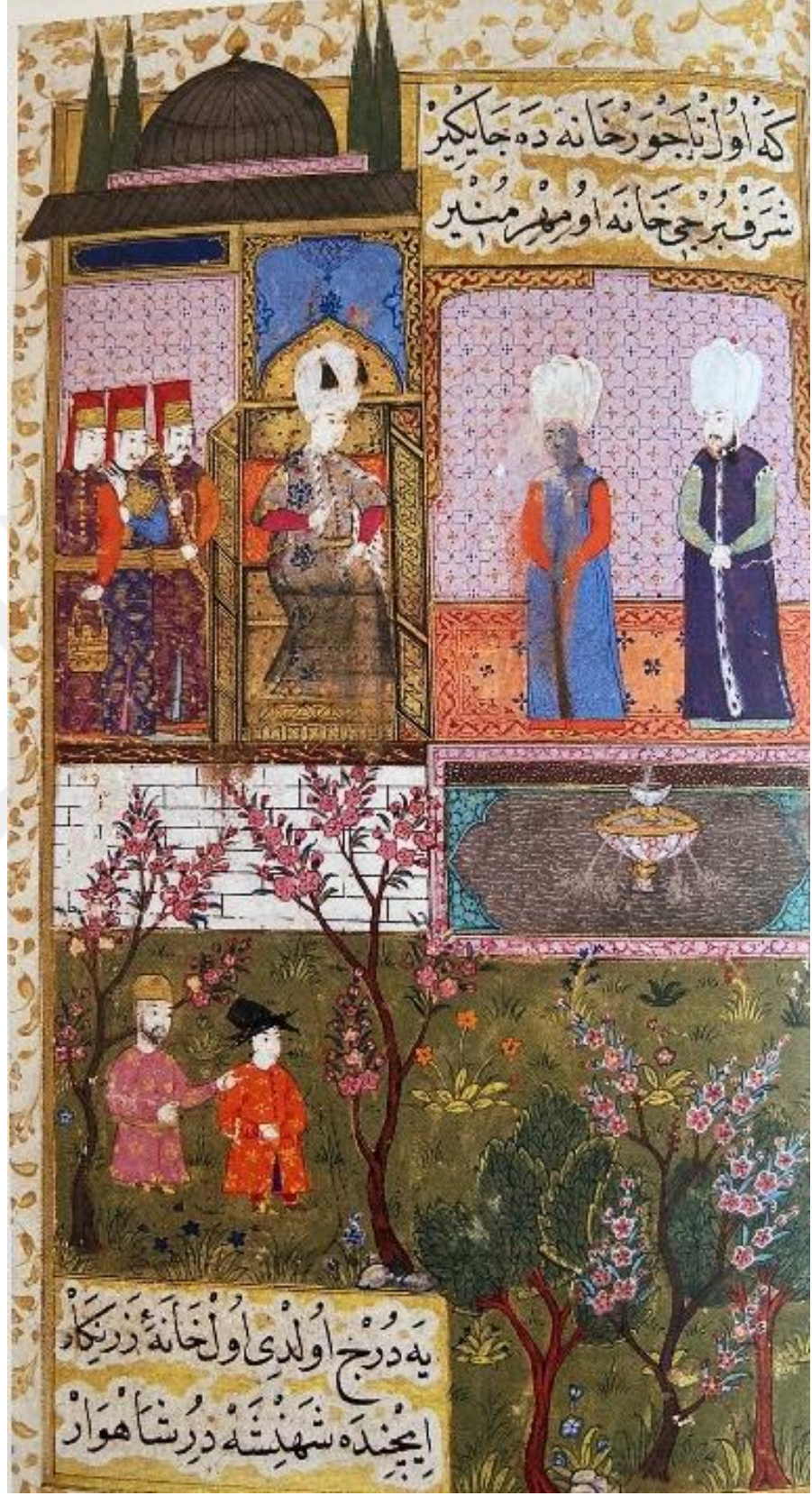
Kaynak: La Chapelle; Ptuj 1992: 148

Peralı Rum kızlarının günlük giysileri genel olarak çizgili bürümcük ve geometrik yakalı desenlerden oluşmaktadır. Rum kızlarının fes başlıklarının kumaş türleri ise kadife kumaşlardandır. Gerdanlık, kolye, bilezikler ve başlığın çevresindeki şerit uyumlu bir bütünlük oluşturmaktadır. Rum kadınların sokak kıyafetleri ise, tek düğmeli cepli feracelerdir. Feracenin kollarından ve ön açıklığından görünen entari tek parça halinde başı ve boyunu kapatarak bel kısmından aşağıya kadar uzanan büyük başörtüden oluşmaktadır. Nikolay'ın kitabında, Katoliklerin Pera'daki gösterişli giyimlerine ilişkin betimlemelerle karşılaşılır Nikolay bu kadınların Gelinciği andıran baş süsleri ve topuklara kadar örtülü giysilerle dolaştığını söyler. Genellikle bütün servetlerini üstlerinde taşımaktadırlar.

Rum kadınlarının Giyim-Kumaşlarını özenle işlenmiş ve diğer gayrimüslim kadınlardan daha gösterişli olduğu görülmektedir. Rum genç kızlarının ise evlerinden çıkmadıklarını pencereden de ayrılmadıklarını başka birinin kendilerini izlediklerini fark ederlerse yabancı bir biçimde kaçtıkları bilinmektedir (Gürtuna, 1999: 2-59).

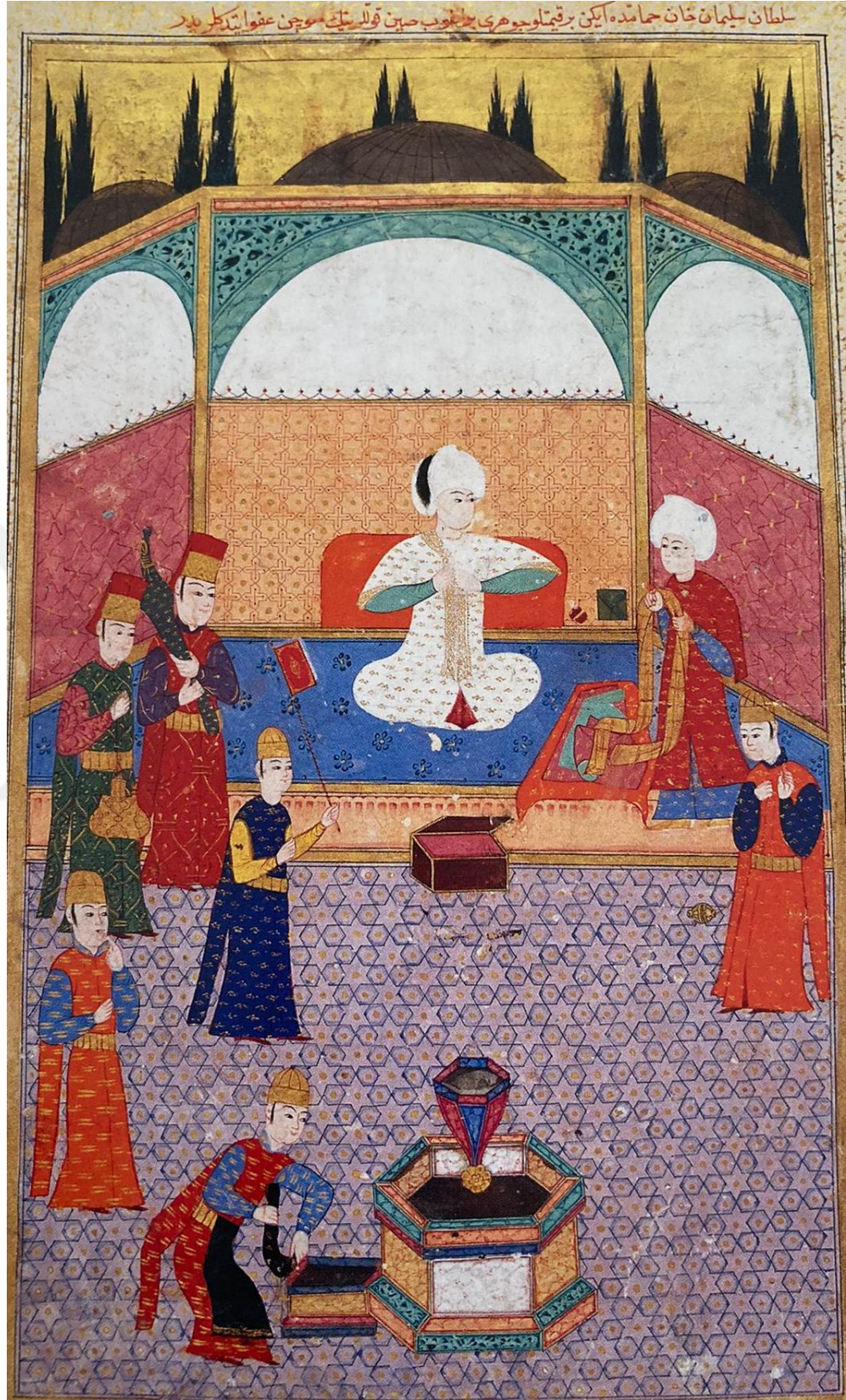
2.5.Osmanlıda Erkek Giyim Kuşamı

Osmanlı erkeği gündelik yaşam biçiminde iç entarisi veya gömlek altına şalvar, üstlerine ise kısa kollu cekete benzer boyu kısa veya uzun kaftan giyerlerdi. Resmi günlerde içlerine giydikleri entarinin dirsekten bileğe kadar düğmelerinin bilek kısımları ayarlana bilen uzun kollu olup, üzerlerine özenle ve ince işçilikle hazırlanmış kadife, çatma, seraser, kemha gibi kumaşlardan uzun kollu kaftan giyerler ve en üst kısmına da düğmeleri mücevherlerden yapılmıştır. İç kısmı kürklü etek boyu yere kadar ve kollu kapaniçe denilen kaftanlar giymektedirler. Dokuma kumaşlarda kullanılan altın, gümüş alaşımli ipek iplik üzerine sarılmış kılaptanla zenginleştirilmekte, bu metal telin kullanılması kumaşın daha pırıltılı, zengin ve göz alıcı bir görünüm katmaktadır. Kaftanların ön beden kısmına karşı karşıya dikilen çaprast denilen şerit bantlar kullanılır ya da birer sıra aralıklarla ilik düğme ile kapatılırdı (Tezcan, 1998-1999: 83-86).

Şekil 21: Şehname-i Nadiri

Kaynak: (Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma, 2008)

Şekil 22: Hünername

Kaynak: (Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma, 2008)

Ayaklarına giydikleri ayakkabıları tulumbacı yemenisi ya da alt kısmı kalın köseleli, ökçeli, çivili yemeni de denilen arkası basık ayakkabılar giymiş, bu ayakkabıların burun kısımları sivri, topuk ve yan kısımlarına iplik geçirilmiş deriden yapılmış köylü halk tarafından kullanılan çarık giyerlerdi. Üst üste giydikleri üç dört parçadan oluşan kıyafetlerinin iç kısmında kullandıkları iç kaftanı, mintan ve dolama kullanmaktadırlar. 17. yüzyılda İstanbul'da bulunan seyyahlardan Thevenot'un 'doliman' yani dolama adı verilen giysiyi tarif edişini Robert Mantran (1991) şöyle aktarır:

Tenlerinin üzerlerine ön ve arka kısımlarını kapatan don giyiyorlar, uzun donlarının üstünden aşağı doğru dökülmüş gömlekleri, gömleklerinin üzerlerine doliman (dolama) denilen topuklarına kadar inen kol ağızları dar ellerinin sırt kısmını kaplayan bir bölümü yuvarlak olan entari giymektedirler. Giydikleri bu dolamalar bez, saten, tafta kumaşlardan bazen de başka kaliteli ve güzel kumaşlardan yapılmaktadır. Bellerine kuşak ya da altın, gümüş halkalarla süslenmiş deri bir kemer sarmışlar ve dolamalarının üstüne ferace giymişlerdir. Tournefort tarafından tasvir edilen feraceye çoğu zaman kaftan denilmektedir, bu giysi parçası Türkler' in olanakları olduğunda çok lüks olmasını istedikleri bilinmektedir.

Şekil 23: TSMK H.1524, Y. 36 B

Kaynak: (Gürtuna, Osmanlı Kadın Giyisi, 1999)

Şekil 24: TSMK H. 1524, y. 52 b

Kaynak: (Gürtuna, Osmanlı Kadın Giyisi, 1999)

Şekil 25: Çadırda Oturan Sultan ve Müzik Eşliğinde Oynayan Çengiler

Kaynak:<https://turkislamsanatlari.istanbul/filemanager/uploads/M%C3%BCzik%20e%C5%9Fli%C4%9Finde%20oynayan%20C3%A7engiler.png>

BÖLÜM 3: OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA BATILILAŞMA HAREKETİNİN BAŞLAMASI (18. YÜZYIL)

18. yüzyıl Avrupa'nın Osmanlı hayranlığının sürdüğü Avrupalının hayal dünyasındaki Osmanlı olarak bilinmektedir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğuna gönderilen seyyahlar, sefirler, diplomatlar, tüccarlar ve bunların bazılarına eşlik eden sanatçılar Osmanlı kültürünü, yaşam biçimini, giyim kuşamını resmetmişler ve Avrupalının yaşam biçimi haline getirmişlerdir. Fransız Devrimiyle birlikte Türk hayranlığı gözden düşmüştür.

3.1. Osmanlı Toplumunda Kadın Kıyafetlerine Genel Bakış

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın giyim kuşamı ile ilgili bilgi sahibi olmak için toplumun kültürel ve yaşamsal özelliklerinden faydalanılmaktadır; seyyahların yazdıkları edebi eserler, seyahatnameler ve sanatçıların tablo ve resimlerinde kadın kıyafetlerinin biçim, form gibi detayları karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı topraklarına gelen seyyahların itina ile tuttıkları günlük ve mektuplardan ziyaret ettikleri coğrafyanın gelenek göreneklerini, Osmanlı toplumunun yaşam şekillerini, aile yapılarını, Giyim-Kuşamlarını ve kültürünü seyahatnamelerden öğrenilmektedir.

18. yüzyıl' da Doğu ile Batı arasında kültürel bir alışveriş meydana gelmektedir. Osmanlı imparatorluğun da yaşayan halkın ve saray mensuplarının giyim kuşam kişisel ve kültürel zevkleri taklit edilmektedir. Akdeniz' de Osmanlı Devleti'nin gelişme göstermesi Avrupa'nın Osmanlı yaşam biçimini ve ihtişamlı Giyim-Kuşamlarını yansıtan, tanımlayan ve konu edinen kataloglar hazırlanmasına sebep olmaktadır. Seyyahların izlenimlerinde kıyafetler özel bir yer tutmakta ve seyahatnamelerinde başlıklar oluşturmaktadır (Akman, 2011: 1-136).

Giyim günümüzde olduğu gibi geçmiş çağlarda ve toplumlarda büyük bir ilgi görmekte, toplumun sosyolojik durumunu, ekonomik yapısını, zevklerini makam ve mevkilerini gösteren kültürel bir dil oluşturmaktadır. Giyim-Kuşam tarih boyunca siyasal ve kültürel, edebi eserlerde dönemin karakteristik özelliklerinin tanımında önemli bir yer tutmaktadır.

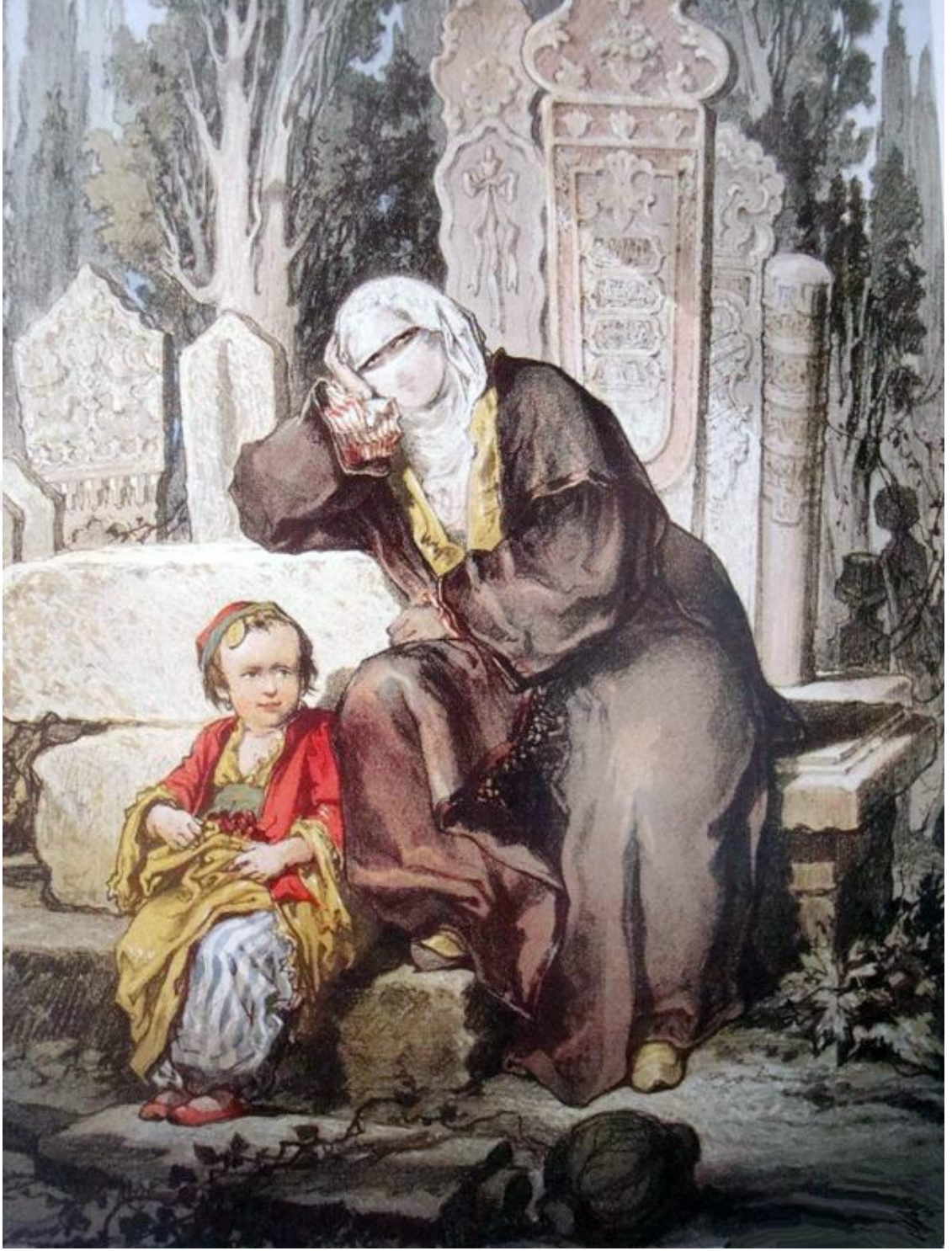
Edward Said için kültür; bir toplumun kimliğinin kaynağıdır ve onun katmanlardan oluşan tarih ve sosyal altyapısına aittir (Düğer, 2015).

Şekil 26: Osmanlı'da Sosyal Hayat

Kaynak: <https://lcivelekoglu.blogspot.com/2012/09/comte-amadeo-preziosi.html>

Erişim Tarihi: 01 Eylül 2022

Şekil 27: Çocuğu ile Birlikte Yahudi Kadını

Kaynak: Preziosi 1865

Toplumun katmanlarını oluşturan tarihsel ve sosyal olgular yanı sıra Giyim-Kuşam, felsefe ve edebiyat gibi geleneklerde toplumların alt yapısını oluşturmuşlardır. Her milletin kültürel yapısı farklılık göstermektedir, fakat dünyada birçok toplum birbirlerinden kültürel anlamda etkilenmekte bu alışveriş kültürler arası değişime uğramaktadır. Üst sınıf olarak adlandırılan yaşam tarzları, ekonomik standartları, alışkanlık ve zevkleri o toplumun sahip olduğu zengin kültürel özelliğini içermektedir.

Şekil 28: Kahve İçen Kadınlar Jean-Baptiste Vanmour

Kaynak: <https://www.sahurehanim.com/tr/blog/turk-kahvesi-ve-resim>

Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2022

Şekil 29: Testi Taşıyan Kadın

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/665618019915956230/>

Erişim Tarihi:01 Eylül 2022

Osmanlı İmparatorluğu 17. ve 18. yüzyıllarda Batı dünyası tarafından merak konusu olmuştur. Saray ve harem hayatı, kıyafetler dönemin ilgi odağı haline gelmiş ve bu sebepten dolayı taklit edildiğini görsel ve yazılı kaynaklarda mevcuttur. Özellikle saray giysilerini ve kıyafetlerini yüksek kültür yaşantısını Lady Mary Wortley Montagu'nun The Turkish Embassy Letters (2) (1794, 1994) (Türkiye Mektupları, 1970 (3)) adlı derlenen mektuplarda yorumlamıştır. Montagu'nün yazdığı dile getirdiği metinlere baktığımızda kadın ve erkeklerin mevkilerini belirtmek için kıymetli kumaşlardan yapılmış kıyafetler, paha biçilemez mücevherler kullandıklarını ve bunları mektuplarında anlatırken gerçekçi bir üslup kullandığını görmekteyiz.

3.2. Osmanlı Sarayı Kadın Giysileri

Osmanlı Sarayında yaşayan kadınlar hiyerarşik bir düzende yaşamaktaydı. Bu hiyerarşik düzen içinde kalfa, usta, gözde, ikbal, kadın efendi ve Valide Sultan unvanını alarak cariyelikten haseki derecesine ulaşabilmişlerdir. Bir cariyeye kadın dercesine yükseldiğinde Samur kürk giydirilerek padişahın huzuruna çıkartılırdı. Cariye Padişahın eteğini öper ve kendisine bir daire verilir ve hizmetine cariyeler tahsis edilmektedir. Kadın efendiler sarayda yaşayan diğer kadınlar gibi saçlarına özen göstermişlerdir. Ördükleri saçlarının aralarına değerli taşlardan yapılmış iğneler takarlar ve başlıklarını güzel renlerden yapılmış tepesi sivri hotozlar takmışlardır. Kış mevsiminde kadifeden yapılmış elmaslarla süslenmiş yazın ise ince ve bol kırmalı kumaştan yapılmış üzerlerine değerli taşlardan yapılmış çiçek veya sorguç konulmuş hotozlar takmaktadırlar. Mevsimlere göre entarilerin kumaşları değişmektedir ve yaka formu derin dekoltelidir. Entarilerin düğmeleri elmastan olup kemerleri değerli taşlarla süslenmiş önden elmaslı bir toka ile bağlanmaktadır. Kadın efendiler sarayın içinde yazın manto kış mevsiminde ise kürk giymektedirler sultanın yanına gittiklerinde kürk veya mantolarını beraberinde gelen kalfaya teslim ederlerdi.

Şekil 30: Haseki Sultan

Kaynak: Ferriol 1714, Pl. 3

Bu hanımlar şeffaf iç gömlek kalçalara kadar inen hırka, şalvar, yakaları dekolte uzun ya da kısa üstlükler, taşlarla süslenmiş şık paftalı kemerleri vardır. Şalvar desenli ya da çizgilidir ve uçları işli uçkurları vardır. Kısa hırkalar üstlükler küçük serpmeye ya da iri çiçek desenlidir ve çok canlı renklindedir. Hırkaların ve üstlüklerin yenleri bu dönemde görülen türde değişik kesimlidir dirsekten aşağı sarkan uçları parçalı kesilmiş, şeritlerle süslenmiştir.

Şekil 31: Sultan

Kaynak: Dalvimart 1804, Pl. 60

Yazılı kaynakların verdikleri bilgileri hem yabancı sanatçıların hem de Osmanlı nakkaşlarının çizimleri destekler niteliktedir. Hollandalı ressam Vanmour'un betimlemeleriyle değer kazanmış olan albüm 1714'te Paris'te yayımlandığında büyük ilgi uyandırır. Bu resimlerden birinde; Haseki kadın giysisinin tüm güzelliğini gözler önüne serecek biçimde mağrur bir tavırla ayakta durmaktadır. Bir eliyle eteğinin ucunu sıkıştırdığı değerli taşlarla süslü enli altın kemerini, diğer eliyle uzun saçının ucunu tutmaktadır. Çubuk desenli olarak dokunmuş bürümcükten, yere kadar uzun gömleğin yakası boynunda minik bir düğmeyle iliklenmiştir. Uzun entarisi, çiçek yaprak desenli seraserden dikilmiş olup; önünde kemerine kadar inen sık dizilmiş inci düğmelerle kapanır. Entarinin ellerin üstüne gelen kol ağzı uzun biçimlendirilmiştir. Yarım kollu kaftanının ön ve kol kenarlarındaki bordür kakım kürkündendir. Değişik renklerdeki ipek çevrelerden hazırlanmış başlığı pek özenli sayılmaz (Gürtuna, 1999: 3-59; Türüt, 2011).

Şekil 32: Haseki Sultan

Kaynak: Tuchelt 1966, Pl. 10

3.2.1. Valide Sultan

Padişahın annesine Valide Sultan denilmektedir. Valide Sultanlar, zaman zaman sarayın statüsünü etkilemişlerdir. Valide Sultan haremın iç kısmında Valide Sultan dairesinde oturmaktadır. Harem içinde buldukları zamanlarda başlarına hotoz takmışlar ve başlarını başörtüsü ile örtmüşlerdir. Haremın dışına çıkıldığında ise, yaşmak ve ferace kullanmışlardır. Valide Sultanların giydiği feraceler, ağır kumaşlardan olup göğüs kısmı ve kolları kapalı yapılmıştır. Geniş şalvar için atlas veya savai kumaş kullanılmaktadır. Ayaklarına ‘mengub’ isimli ayakkabı giymektedirler. Mengub, bir çeşit pabuçtur. Uç kısmı yuvarlak gümüş ya da sırma şeritlerle dikişlerin üzerleri süslenmiş renkli mengubların üstlerine inci ve elmas taşlar dikilmektedir (Türüt, 2011: 2-222).

3.2.2. Baş kadın

Valide Sultan saraya getirilen Gürcü, Çerkez, Hıristiyan kızları saraya has talim ve terbiye almalarını sağlamıştır. Eğitimden geçen kızlar padişahın huzuruna sunulurdu. Padişah tarafından beğenilerek birkaç tanesi seçilirdi. Bu seçilenler arasından Padişahın en çok sevdiğine Baş ikbal, adı verilirdi. Padişah o kadını nikâhına alırsa Baş kadın efendi olurdu. Baş kadın efendinin erkek çocuklarına da şehzade, kız çocuklarına sultan hanım denmiştir.

Kadın efendiler samur kürk giyerek, padişahın eteğini öper ve şahsına ait bir dairede yaşardı. Kadın efendiler; kıdem sırasına göre, baş kadın, ikinci kadın, üçüncü, dördüncü kadın gibi isimler almışlardır. Kadın efendiler, omuz, sırt ve yakaları kürklü, savai kumaştan yapılmış elbiseler giymişlerdir. Elbise kumaşlarında Tepebaşı denilen işlemeli kumaşlar da kullanılmıştır. Bunlar, üzeri sırma, kesme tel, pullarla işlemeli ağır kumaşlardır. Altın sırma işlemeli savai kumaş özellikle tercih edilmiştir. (Türüt, 2011: 2-222).

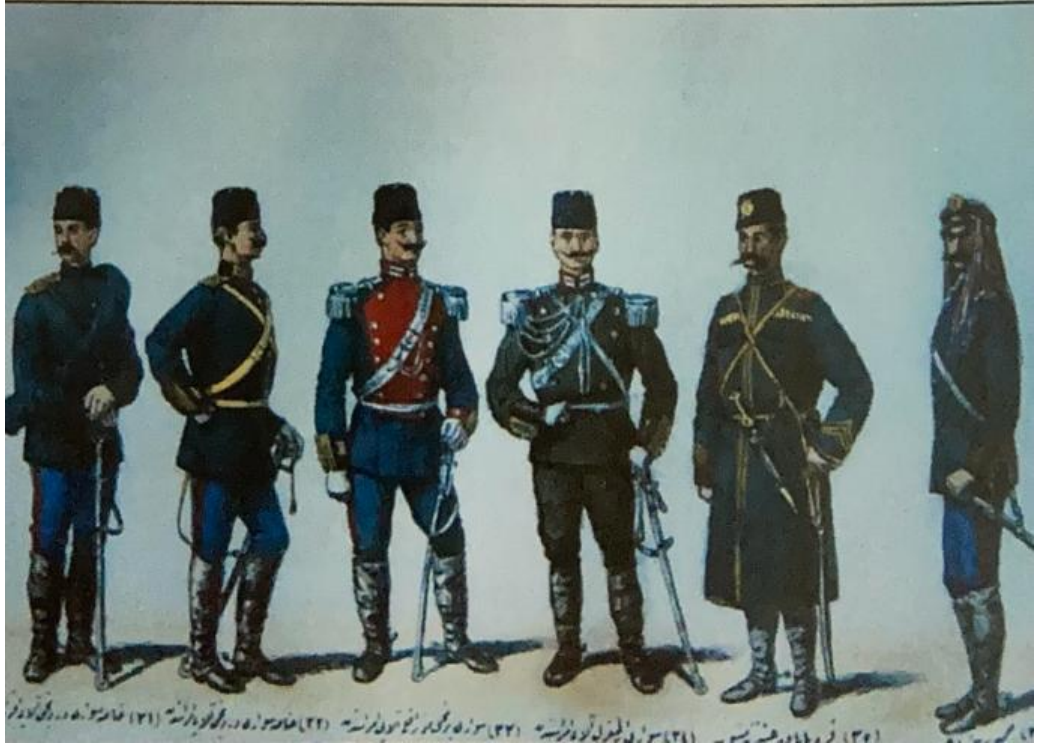
Şekil 33: Genç Sultan -Gedikli

Kaynak: Tuchelt 1966, Pl. 12

3.3. Padişah, Devlet Erkânı ve Orduda Giyim Kuşam

Fatih Sultan Mehmet'in hükümdarlığı döneminde Osmanlı sarayında asker ve devlet yöneticilerinin Giyim-Kuşamları unvanlarına göre tasarlanmaktadır. Bu gelenek Kanuni Sultan Süleyman ve daha sonraki padişahlar tarafından devam ettirilmiştir. Hiyerarşik bir düzen ile giyim kuşamları, tarzları oluşmuştur. 18. yüzyıl başlarında Pasarofça anlaşmasından sonra III. Ahmet'in Lale Devrinde 'Kanuni dönemi Teşrifatında' da yeni düzenlemeler yapılarak değiştirilmiştir. Devlet erkânının Osmanlı sarayı giyim kuşamları sembolik ve gösterişli bir biçimde tasarlanmış rütbe ve sınıflarına göre padişahın huzurunda sona erecek şekilde düzene sokulmaktadır. Bu sıralama huzura kabulde ya da dini merasimlerde protokolü belirlemiş, giysilerin biçim, form, renk ve kumaş kalitesini kullanılan kürklerin çeşitlerini başlarına taktıkları sarıkların Osmanlı Devleti içindeki rütbe ve unvanlarını açıkça belirtmektedir (Koca, 2009: 1-15).

Osmanlı toprakların da yaşayan erkeklerin günlük yaşamlarında ki Giyim-Kuşamları; üzerlerine kısa veya uzun (ceket tarzında) kaftan giyerler, içlerine ise şalvar, üzerine gömlek ya da iç entarisi giymişlerdir. Resmi günlerde kullandıkları giyesilerinin kumaşları genellikle kadife, çatma, seraser, kemha ve ipekli kumaşlar kullanılır kaftanların iç kısımları genellikle kürklü ve mücevher düğmeli uzun etekli mücevher düğmelerden oluşur kumaşların dokumalarına ayrıca altın, gümüş alaşımli ipek ipliklerle üstüne işlenmiş klaptan ile zenginleştirilmektedir. Bu kullanılan metal tel işleme kumaşa pırıltı ve lüks bir görsellik katmaktadır (Tezcan, 1998-1999: 83-86).

Şekil 34: Eski Yeniçeri Ocağının Giyim Kuşamı 1826 Yılında Bütünüyle Değiştirilmiştir-1

Kaynak: (Küçükerman, Türk Giyim Sanayi Tarihindeki Ünlü Fabrika, 1988)

Hil'at kaftanları değerli kumaşlardan ve kürklerden tasarlanırdı. Osmanlı Saray hayatının vazgeçilme parçalarından biri olarak bilinmektedir. Başta sadrazam olmak üzere devlet adamları ve rütbe alan atanan kişiler tarafından giyilirdi (Atasoy, Denny vd. 2001). Bu giysiler 17. yüzyılda padişahın adına çalışan terziler tarafından hazırlanırdı (Mantran, 1991: 1-561).

Kaftanların bir diğer önemli özelliği ise, iletişim aracı olarak kullanılmasıydı. Padişahların yabancı elçilik heyetlerine hediye ettikleri kaftanların sayısı ve kalitesi, heyetlerin görevlerinin iyi ya da olumsuz sonuçlanacağını tahmin edebilmelerini sağlardı (Özdemir, 1995, s. 1-183). Kaftanları sadece erkekler tercih etmiyordu, kadınlar tarafından da tercih edildiği görülmüştür (Görünür, 2006: 12-289).

17. ve 18. yüzyıllardan itibaren Osmanlı sisteminin işleyişi duraklamaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun hem siyasi hem ekonomik yönden çöküşte olduğu yıllarda kılık kıyafet teknoloji ve sanat gibi alanlarda modernleşme adı altında değişime ve dönüşüme uğramıştır. 18. yüzyılın ortalarından itibaren muharebe şekillerinin değişmesi ile beraber Osmanlı askeri kıyafetlerinin buna uygun olmadığı düşünülmüştür. Bu nedenle yeni kurulan bu ordu için askeri üniformaların değiştirilmesini zorunlu olmuştur. Ordunun kullandığı giysiler genel olarak bugünkü anlamda organize edilmiştir. Dokuma sanayinin ürünlerinden oluşan bir 'üniforma' tanımından çok, küçük ve yerel kumaş tezgâhlarının geleneksel ürünlerinden oluşmaktadır. O yüzden Osmanlı ordusundaki askeri giysiler, büyük bir renk ve biçim zenginliği içindeydi. Hatta bu giysiler, askeri fonksiyonlardan çok, bir tür 'Görsel Sembol Sistemleri'ne dönüşmekteydi. Askeri giysilere aşırı mesaj yüklenmişti. Bu nedenle III. Selim döneminde batıdaki Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı yeniliklerin ülkede uygulanması hareketleri başlatıldığı zaman, yeniçeri ordusunun mevcut özellikleriyle geliştirilmesinin mümkün olmadığı açıkça görülmüştü (Küçükerman, 1997: 38-80).

III. Selim'in yönelimi özellikle askeri alanda batılılaşma yönündeydi. Osmanlı devletine yeni düzen (Nizam-ı Cedid) getirecek kadar ilgili idi. Bunda kafes hayatı süresince XVI. Louis ile mektuplaşması da etken olmuştu. Hükümdarlığının başlangıcından itibaren çıkardığı fermanlar, onun reformlara duyduğu ilgiyi açığa vurmuştur. Onun en cesaretli,

ancak düşüşüne de yol açan projesi, Avrupai tarzda eğitilmiş ve giyimli, embriyon halindeki yeni bir düzenli ordunun kurulmasıydı.

Şekil 35: III. Selim Dönemi'nde Değişen Yeniçeri Ocağı Giyimini

Kaynakça: (Küçükerman, Türk Giyim Sanayi Tarihindeki Ünlü Fabrika, 1988)

Şekil 36: Eski Yeniçeri Ocağının Giyim Kuşamı 1826 Yılında Bütünüyle Değiştirilmiştir-2

Kaynak: (Küçükerman, Türk Giyim Sanayi Tarihindeki Ünlü Fabrika, 1988)

Nizamı cedidin ilk oluşumunda III. Selim doğrudan Avrupa ordularının setre pantolonunu almaktansa, en eski yeniçeri kıyafetlerinden 18. yy. sonu Avrupa kıyafetlerine en yakın olanını almayı tercih etmiştir. Bu kıyafete göre başlarına bostancıların börkü gibi yatırmalı kırmızı börk, sırtlarına önu sık sarı düğmeli gömleğimsi kısa bir ceket, bacaklarına sıkma denilen, bol, baldır tarafları içten kopyalanır bir potur giyerler, bellerine hamaili ve sarı tokalı beyaz bir kemer, kemerin sol tarafındaki çengele de bir nefer kılıcı takarlardı. Ayaklarına kırmızı yemeni giyerlerdi (Sevin, 1990: 113).

Şekil 38: Eski Yeniçeri Ocağının Giyim Kuşamı 1826 Yılında Bütünüyle Değiştirilmiştir-3

Kaynak: (Küçükerman, Türk Giyim Sanayi Tarihindeki Ünlü Fabrika, 1988)

Osmanlı İmparatorluğunda ilk defa Üniforma adı ile askeri giysi tasarlama girişimi yapılmıştır. Fakat giysi tasarımı için gerekli farklı kumaşları temin etmek büyük bir problemde gündeme gelmiştir. Önceden yapılan giysi tasarımları yerel dokuma atölyelerinde geleneksel kimliği taşıyan kumaşlara ulaşılabilirdi (Küçükerman, 1997: 41).

BÖLÜM 4: OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA BATILILAŞMA DÖNEMİNE GENEL BAKIŞ 19. YÜZYIL

Osmanlı toplumunda batılılaşma askeri ve siyasi alanlarda olduğu gibi Giyim-Kuşamda da radikal değişimlere uğramıştır. Bu reform hareketleri 18. ve 19. yüzyıla kadar devam etmektedir. Osmanlı devletindeki kültürel dönüşüm önemli bir süreçtir. 19. yüzyılda batılılaşma hareketi teorik olarak devlet politikası olarak gündemde kaldığı görülmenin yanı sıra giyim kuşamda olduğu gibi toplumun sosyal, dini ve kültürel yapısına da yeni bir modernleşme hareketi başlamıştır.

Pratikte görülen bu modernleşme olgusu 19. yüzyılda teorik olarak batıya açılmanın resmen bir devlet politikası kabul edildiği 1839' Tanzimat fermanının okunmasıyla ilan edilmiştir. İkinci Mahmut 1808-1839 yeniçeri askeri ocağını kaldırıp 1826 yerine teçhizatından giyimine kadar her şeyi ile batılı tarzda olan yeni bir ordu kurmuştur. Batılı tarzdaki giysiler öncelikle Osmanlı padişahları ve komutanları tarafından giyilmiş daha sonra da halk arasında erkekler ile yaygınlaşmıştır. Kadın kıyafetlerindeki bu değişim ve dönüşüm yavaş ilerlediği gözlemlenmiştir. Modernleşme kadın kıyafetlerinde 19. yüzyılın başlarında geleneksel üç parçalı giyim aynı kalmış, yeni giysilerin batı dikiş teknikleri ile üretildiği görülmüştür. 19. yüzyılın başlarında üç parçalı geleneksel kıyafet aynı kalmakla birlikte yeni giysilerin terziliğinde batı dikiş tekniklerinin uygulandığı görülür (Ayşe Durakbaşa H. T., 2021: 563-592).

Giyim-Kuşam' da oluşan batılılaşma hareketi, yerli terzilerin Avrupa'nın popüler Modasına uyum sağlamakta zorlamıştır. Saray mensuplarının hanedanın üst düzey devlet görevlilerinin zengin beylerin İstanbul'da yaşayan yabancı elçilik mensuplarının giydikleri bu kıyafetlerin teknik olarak yerli terzilerin bilmediği malzemelerle üretildiği bilinmektedir. Ceketler sert kol kapakları, dik yakalar apoletler bu bağlamda gerekli olan malzemeler yurt içinde bulunmadığından bu açığı kapatacak tüccarlar tarafından oldukça karlı satış yapabilecekleri bir pazar kurulmuştur.

Yabancıların ‘‘Pera’’ dedikleri Beyoğlu’nda 1830’lardan sonra görülmeye başlayan atölyeler 1839’da Tanzimat’ın ilanından sonra birbiri ardına açıldığı ve adeta küçük bir Avrupa kentine dönüşmüştür. Terzi atölyelerinin yanı sıra batılı yaşam tarzının uygulanmasına yönelik Avrupa mallarını satan lüks mağazalar gmlekiler, ayakkabıcılar, fotoğrafçılar, kuaförler, lüks pastaneler de Pera’yı doldurmuştur.

Pera’da yaşayan Türk, Rum, Yahudi, Emeni tüccarların meydana getirdiği bu Pazar ‘a mağazaların açılmasıyla birlikte zengin kadın ve erkeklerin uğrak meknları haline gelmiştir. Sultan Abdülaziz’in tahtta olduğu zaman içinde bu mağazalarda saray için çalıştıkları kullandıkları etiketlerden bilinmektedir. Varthaliti ve Giumbuchian terzi atölyesi Sultan Abdülaziz ‘in terzisi V. Arabian’ da kunduracısı olarak görülmektedir. Ancak, Abdl Azizin Topkapı Sarayı padişah elbiseleri koleksiyonundaki kıyafetlerinde Varthaliti ve Giumbuchian etiketine rastlanmamıştır. Daha sonra ticari alanda büyük gelişme gösterip zenginleşen atölyelerin isimlerini 1868 tarihli ticari yıllık da bulmak mümkündür. Bunlardan G.Baker, Mir Freres, A. Hoffman Co.,Rosenthal et Fils, A. Demilleville, Palma et Fils, önemli terzi atlyeleridir (Tezcan, 2008: 38-41).

٤٥٢ بك اوغلی
 بادشاهه نومرو ٤٥٢

دکن حضرت بادشاهینک نوزی باشی م. بالا و بغدادی خلق د. تا

M. PALMA & FILS

D. LENA SUCESSEUR
 Tailleur de S. M. I. le Sultan.
 452, GRANDE RUE DE PÉRA, 452.
 VIS-A-VIS L'HOTEL D'ANGLETERRE.

انگلیز و فرانسیز معمولاتی
 ARTICLES Français Anglais
 صولک موده انواع جوققل
 DRAPERIES Haute Nouveautés

CONFISERIE & PATISSERIE
 DE SAINT- PETERSBOURG
C. LEBON & BOURDON
 Fournisseurs de S. M. I. le Sultan.

SALONS POUR DINERS SERVICE DE LA VILLE BALS ET SOIRÉES
 RESTAURANT VINS FINS et LIQUEURS
 SPÉCIALITÉ DE BONBONS CHOCOLAT & BONBONNIÈRES
 Grande Rue de Péra. — Passage Oriental.

Şekil 39: Osmanlı Ticaret Yıllığı'ndan Padişah Tuğralı İlan

Kaynak: (Altınay, 1998; Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma, 2008)

L'ILLUSTRATION

Prix de ce Numéro : Un Franc.

SAMEDI 15 MAI 1909

67e Année. — N° 3455.

Şekil 40: Le Protecteur De La Constitution Turque

Kaynak: (Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma, 2008)

Şekil 41: Mison Baker Satış Kataloğu. Pera 1909

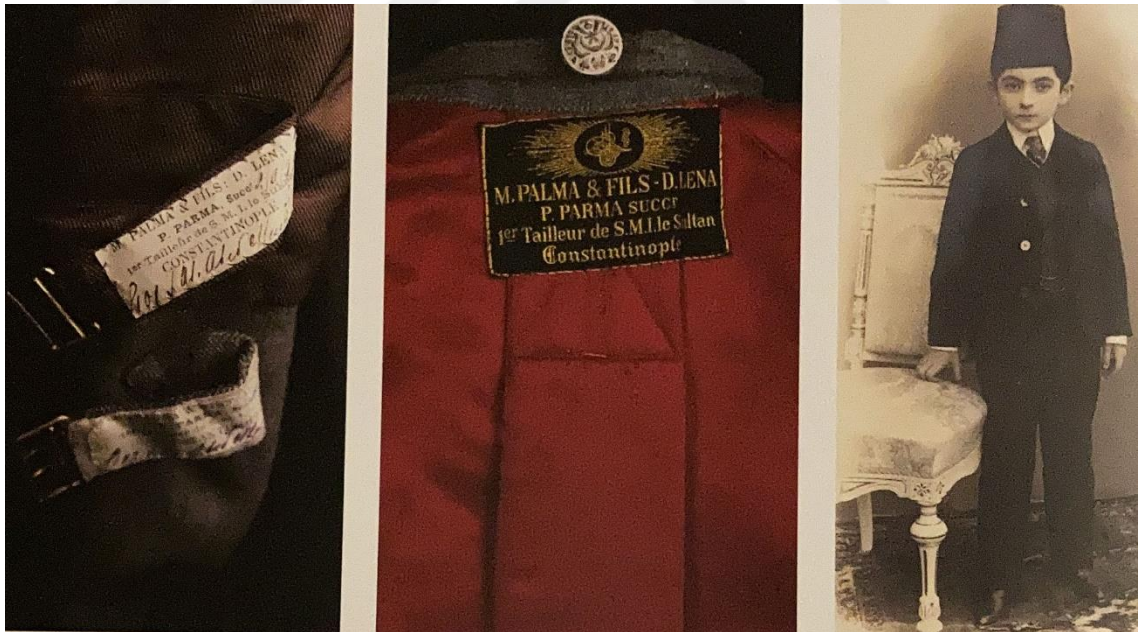
Kaynak: (Görünür L. , Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminden Kadın Giysisileri, 2010)

Şekil 42: Maison Baker satış kataloğu.

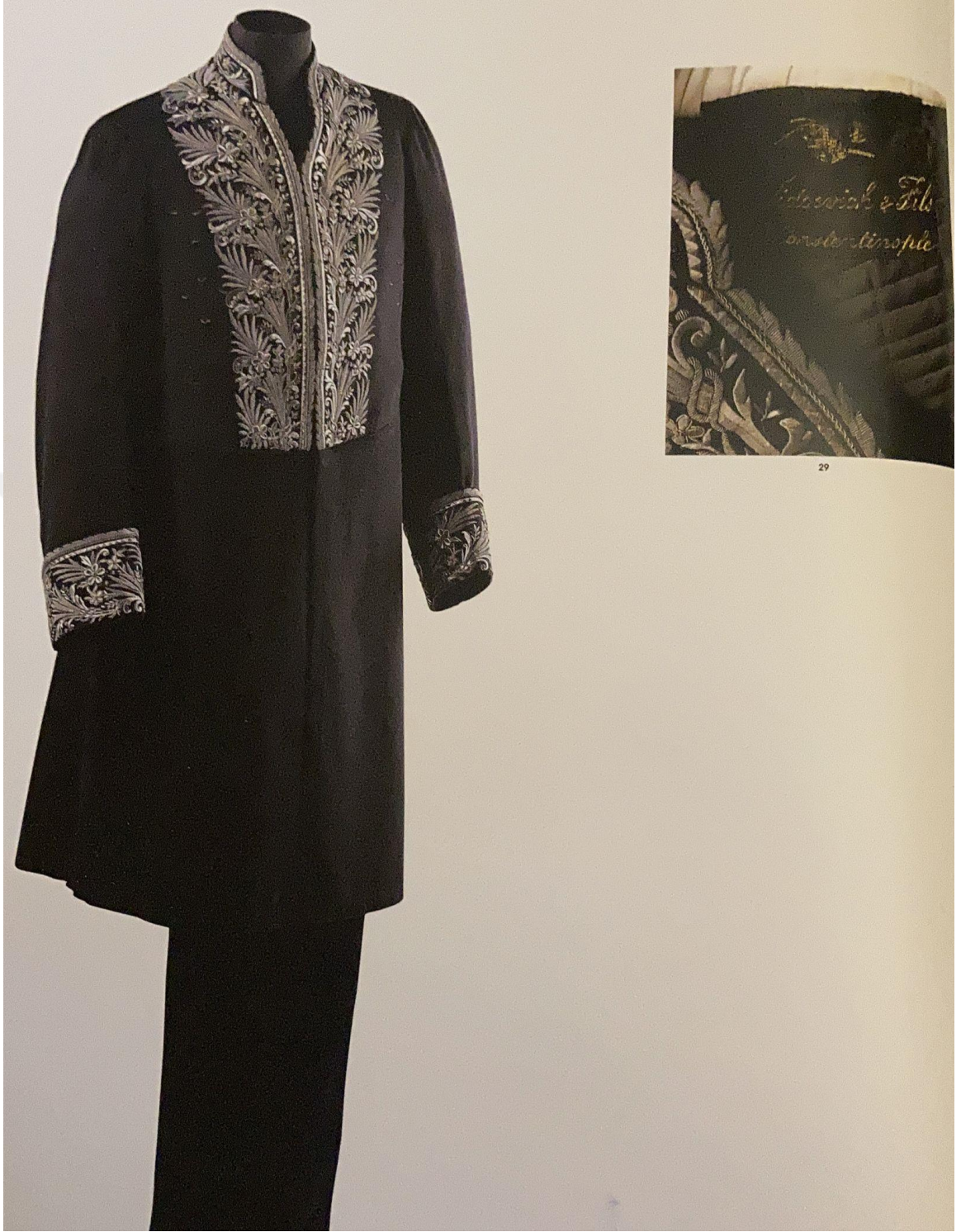
Kaynak: (Görünür L. , Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminden Kadın Giysisileri, 2010)

Terzi atölyeleri faaliyetleri kuruluşlarından itibaren takip edilmiş olan batılı firmaların en eskilerinden biri G. P. & J. Baker firmasıdır. Kurucusu Geoerge Baker 1822-1905 İstanbul'a İngiliz Elçiliğinin bahçeleri ile ilgilenmek üzere gelmişti. İngiliz mallarının burada çok rağbet de olduğunu görünce İngiltere'den mal getirmeye başlamış mallar kısa zamanda tükenince 1857 yılında Galata da kule kapısında yedi ve dokuz numaralı dükkânları depo için kiralamıştır. Beyoğlu ile ilgili yerli yayınlarda Bakerlerin biri tünelde üçü İstiklal Caddesinde olmak üzere dört dükkânlarının olduğundan bahsedilmektedir. Bu mağazalar ilanlarda Osmanlıca ve İngilizceyi birlikte kullanıldığı söylenmektedir. Osmanlı sultanları eskiden beri esnaf ve sanatkârları korurdu. 19. Yüzyılda Abdülaziz 'le başlayan bu uygulama ikinci Abdülhamit döneminde yaygınlaştığı görülmüştür. Sultanın pek çok ticarethaneye tuğrasını kullanma izni vermesi terzi etiketlerinde olduğu gibi dergi gazete gibi yayınlardaki ticarethane ilanlarında Sultan'ın Tuğrasının görülmesiydi. Padişahın bu imtiyazlı davranışı esnafla ve müşteri ile aralarındaki güveni sağlıyordu. Baker firması saraya mal sattığı gibi askeriye de üniforma diktiği bilinmektedir (Tezcan, 2008: 38-41).

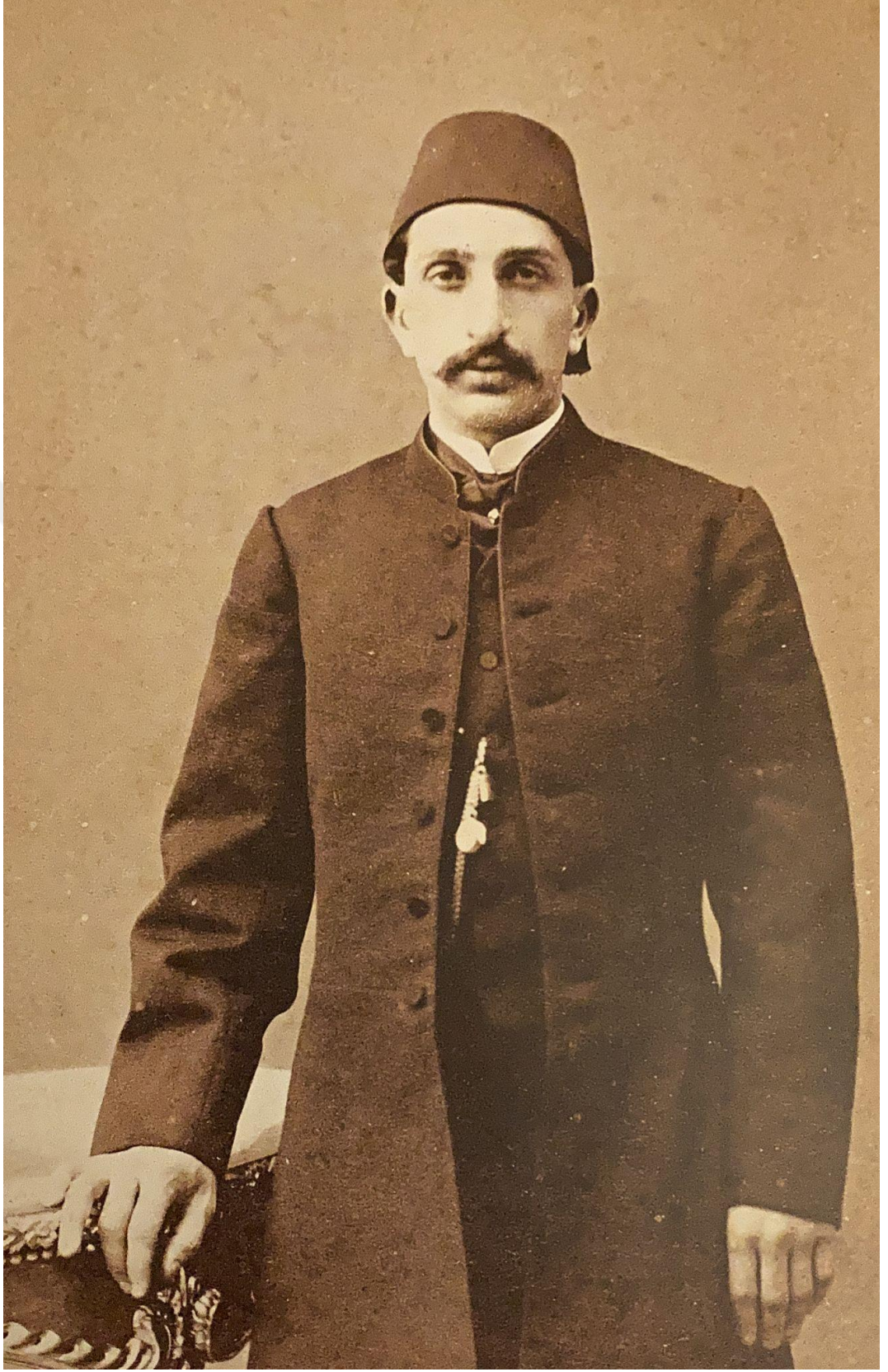
Şekil 43: Şehzade Mehmed Abid Efendi'ye Ait Ceket, Yelek, Pantolon ve Palto.

Kaynak: (Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma, 2008).

Şekil 44: Terzi Vidowich'in Diktiği Üniforma ve Etiketi.

Kaynak: (Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma, 2008)

Şekil 45: II. Sultan Abdülhamid'in Fotoğrafi.

Kaynak: (Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma, 2008)

4.1. Osmanlı'da Kùltür ve Sanatta Batılılaşma

Osmanlı devletinde batılılaşma hareketinde yapılan ilk reform ikinci Mahmut'un ordu, eğitim, yönetim ve kılık kıyafet alanına rastlamaktadır. Osmanlı imparatorluğunda Avrupa etken faktör olmuş beraberinde kentteki sanat ortamı artmıştır. Batılılaşma kavramı Osmanlı Sarayı'nın Avrupa resim sanatına olan ilgisini benimsemiş ve ikinci Mahmut resim sanatı eğitimi için Rupen Manas'ı Paris'e göndermiş ve yağlı boya portresini yaptırarak Babıali'ye astırdığı gör÷lmüştür.

Şekil 46 : II. Mahmud Asakir-i Mansureyi Muhammediyye'yi teftiş ederken.

Kaynak: (Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma, 2008)

Sultan Abdülmecid döneminde yönetimin resim sanatına olan ilgisi artmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısına kadar İstanbul'da yaşayan ressamlar anıt, doğa ve kıyafetlerin gravürlerini yaparken 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra manzara ve günlük yaşam sahnelerini resmetmekteledir. Bu sanatçılar teknik olarak suluboya ile yağlıboya kullanarak geleneksel Osmanlı resim sanatına bir yenilik getirdikleri görülmektedir.

Batı şehirlerindeki elçilere ve Avrupa hakanlarına Osmanlı Sultanının resmi yollanmaya Abdülmecid döneminde başlanmıştır. O dönem içinde Türkiye'ye gelen oryantalist ressamlar içinde Alman Carl Hagg, Adolf Schreyer, Maximilian Schmidt, Belçikalı Jan Baptiste Huymans; Fransız Narcisse Berchere, Alexsendere Bida, Hercule Brabazon, Benjamin Constant, Germain- Fabius Brest, Theodore Frere, Eugene Flandin geldiği bilinmektedir. Türkiye'ye pek çok sanatçıları getiren kişi Sultan Abdülaziz olmuştur. Avusturyalı Rudolph Ernst, İngiliz Walter Charles Horsley, İsviçreli Carl Müller, Rudolf Weisse; İtalyan Alberto Pasini ise bunların içinde tanınmış olanlarıdır.

Abdülaziz resim eğitimi için Fransa'da yaşayan Ahmet Ali (Şeker Ahmet Paşa ve Osman Hamdi'nin yardımcıları ile ünlü sanatçıların tablolarından oluşan bir koleksiyonu saray için satın alarak İstanbul'a getirttiği söylenmektedir.

Şekil 47: Adülaziz Portresi

Kaynakça: <https://sakipsabancimuzesi.org/shop/urun/egitim-ve-etkinlik/ogrenme-programlari/yetiskin-ogrenme-programlari/konferans-abdulaziz-donemi-ve-osmanlinin-batiya-acilimi/>

Erişim Tarihi: 01 Eylül 2022

Günümüzde 18. ve 19. yüzyıllara ait en önemli resim koleksiyonu Dolmabahçe Sarayında sergilenmektedir. Koleksiyonu oluşturan bu eserlerin Avrupalı ressamların saraya sundukları ve satın alınan eserler diğer bir bölümünde Avrupa'dan Osmanlı sultanlarının özel olarak getirttikleri eserlerdir. Osmanlı sultanı Abdülaziz Avrupa'ya ilk resmi geziyi yapan (1861-1876) hükümdar olarak bilinmektedir. Avrupai bir tarza bürünmenin kadın modasındaki etkileri tek parçalı giysiler ceket ve etekten oluşan ikili takımların benimsenmesinde büyük rol oynamaktadır Fransa imparatoru ile imparatoriçe Eugenie de İstanbul'a gelerek padişahın konuğu olacaklardır (İnankur, 2006: 9-21).

4.2. Giyim – Kuşam’ da Batılılaşma Dönemi

Osmanlı İmparatorluğunda entari 19. yüzyılda batılı tarza geçmesiyle çeşitlenmeye giyim kuşamda geleneksel kesimlerin modernleşerek yeni üsluplarla ortaya çıktığı görülmektedir. Kıyafetler yerini önü kapalı entarilere bırakmış üç eteğin yerini şalvarla giyilen yanları derin yırtmaçlı etekleri bele toplanan bir tarz ortaya çıkarmışlardır.

Batılı tarza bürünme kültürüyle başlayan bu süreçte modernleşme etkileri arttıkça giyim kuşamda yeni entari modelleri ortaya çıkmıştır. Bu modellerden biri de Çan formunda etekli yaka kısmı göğüs altına kadar açık yakalar yuvarlak kesimli takma kollu beli vücuda oturmuyup etek kısmı bollaşan etek uçları önü kısa arkası uzun kuyruklu tek parça geleneksel normlardan giderek uzaklaşmış bir moda yaratılmıştır. Bu kıyafetlerde kullanılan kumaşlar kadife ve atlastan yapılmış divan tekniğinde Sırma ile yoğun bitkisel motifleri işlenmiş günümüzde de hala bilinen bindallı entari adını almaktadır. Bu tür giysileri Avrupa modasına uyarlayarak vücuda oturan ve ince kumaşlardan üreterek ev giysileri olarak kullanmışlardır.

Osmanlı Devleti 19. yüzyılın kadın giyim kuşamında batılılaşmanın beraberinde getirdiği geleneksel giyim olgusundan uzaklaşıp farklı bir moda etkisine büründüğü bir dönem olmuştur. Avrupai giyim kuşamın popüler olduğu 19. Yüzyılın ikinci yarısında sanayileşmeyle birlikte hazır üretilmiş kıyafetler satın alınmaktaydı.

Batılı tarz giyim modası ve kadının toplumsal hayata girişiyle beraber Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul olmak üzere diğer şehirlerde de yaygınlaştığı görülmektedir. Sultan Abdülmecid’in batılı tarz giyimi beğendiğini bu bağlamda yakından ilgi gösterdiğini bilinmektedir. Abdülmecid’in kızlarının düğünleri Avrupa giyim kuşam modasının yaygınlaşmasında büyük rol oynamaktadır.

19. yüzyılın ortasında gerçekleşen moda değişiminin Sanayi tarafından kesin olarak yönlendirilişini ve Sultan Abdülmecid’in oynadığı rolü anılarında aktarmaktadır. Kadınların gündelik giysileri oldukça sadedir. Geçimini sağlayan bir erkeğin eşi kürk ve brokar giysi tarzından vazgeçmediği görülmüştür. Yunan giysilerini anımsatan elbiseler

göğüs kısmından birleştirilmiştir. Bu elbiselere ise entari denilmektedir. Bu elbiseler ipek ve kaşmirden tasarlanmıştır.

Abdülmeçid'in kızlarından Refia sultanın Fransızca öğretmeni Maria Tirart Aracılığı ile Parise eşya ve elbise sipariş ettiği bilinmektedir. Batı modasında benimseyen hanımlar birbirlerini gösteriş yapmaktan da hoşlanmaktadırlar. Hanımlar bir hafta süren düğünlerde her gün değişik kıyafet giydikleri gibi bazen günde iki kıyafet giymektedirler. 19. yüzyılda kadınlar arasında yeni moda kıyafetleri yaptırıp giymek bir rekabet halini almıştır. Hanımlar ayrıca kendi giydiklerini bir başkasında da görmek istemezler.

İslam ülkeleri Avrupa'daki teknolojik ve Siyasal değişimlerinden dolayı modernleşme içinde batılı giysilere bürünmüşlerdir. Osmanlı İmparatorluğuna 1870 yılında gelen dikiş makinaları giyim kültürünü daha hızlı bir değişime girmesine neden olmuştur.

Abdülmeçid'in kızı Refia sultanın Fransızca öğretmeni Maria Tirart aracılığı ile Paris'ten elbise sipariş ettiği bilinmektedir. Avrupa modasına duyulan bu hayranlık sosyal hayatında kitlesel biçimde etkilemiş hanımlar kendi aralarında birbirlerine nispet, rekabet yapma aracı olarak modayı kullanmaya başlamışlardır. 19. yüzyılda bir hafta süren düğünler ve davetlere katılan kadınlar her güne bir kıyafet giyer bazen günde iki kıyafet değiştirdikleri görülmektedir. Avrupa'nın teknolojik anlamda gelişmekte olduğu bu dönemde dikiş makinalarının icat edilmesi ve 1870'te modernleşme çabaları içinde olan Osmanlı İmparatorluğuna getirilmeye başlanmıştır. Dikilmiş kıyafetler giyilmeye başlandı (Görünür L., 2010: 20-31).

Şekil 48: Refia Sultan

Kaynak: (Görünür L. , Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminden Kadın Giysisileri, 2010)

Şekil 49: Refia Sultan

Kaynak: (Görünür L. , Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminden Kadın Giyisileri, 2010)

Sultan Abdülaziz döneminde Fransız imparatoriçesi Eugenie' nin 1869'da İstanbul'u ziyareti, sarayda verilen davette kıyafeti saç modeli ve güzelliği ile dikkat çekmektedir. Sultan Abdülaziz'i olduğu kadar diğer davetlileri özellikle de kadınları da kendine hayran bıraktığı, oradakiler tarafından anlatılmaktadır.

Hatta sultan Abdülaziz, imparatoriçeyi beğendiğini fazlasıyla belli ettiği için, saray kadınlarının kıskançlığa kapıldıkları bile söylenir. Dolayısıyla kadın kıyafetlerindeki geleneksellikten kurtulup Avrupai tarza geçme kararının bu davette verildiği bile söylenebilir (Tezcan, 1998-1999: 83-86).

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde tamamen Avrupa modasının etkin olduğu görülmüştür. Başkentten taşraya kadar moda her yerde etkinliğini sürdürmüştür (Görünür, 2010: 12-289).

Şekil 50: Fehime Sultan

Kaynak: (Görünür L. , Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminden Kadın Giyisileri, 2010).

5.3. Geliştirilen Koleksiyon

Sultanın Hayali

Şekil 52: Artois Kont'un Versailles'daki ikinci Türk kabinine Ait Kapı Panosu

1781 yılında boyalı ve yaldızlı ahşap üzerine yapılmış kapı detayı (Şekil 51) olan objeden yola çıkılmış, koleksiyonda bu objelerin zihnimizde oluşturduğu desenleri kullanılmıştır. Adobe Photoshop programı ile çalışılmış olan özgün desenler, dijital baskı yöntemiyle kadife kumaşa ve sektörde Hürrem adı ile anılan elastan kumaşa transfer edilmiştir. Dijital baskı sonrasında desenlerin üzerine pentür tekniği ile elde boyama işlemi yapılarak desene hareket kazandırılmıştır.

5.3.1. Geliştirilen Koleksiyon – 1 Sultanın Hayali

Şekil 53: Sarayın Sultanları-Sultanın Hayali Artistik ve Teknik Çizim

Adobe Photoshop ile çalışılmış desenleri dijital baskı yöntemiyle kadife kumaşa transfer edilmiştir. Hazırlanan kadife kumaş daha sonra laminasyon yöntemiyle arkası tela ile kaplanmıştır. Ceketin estetik değer katmak amacı ile desen üzerine elde yapılan çiçekler, uygulanmıştır. Ceketin beden boyu 110 cm kullanılan düğmelerin boyu 36 mm dir. Yaka, kol ağzı manşet ve arka kısmına hazırlanılan desen yerleştirilmiş ve yaka mostranın uç kısımlarına kristal taşlar işlenmiş olup yanlarda iki tane gizli cep bulunmaktadır. İç kısmı saten astar ile kaplanmıştır.

Şekil 54: Sarayın Sultanları-Sultanın Hayali

5.3.2. Geliştirilen Koleksiyon – 2 Sultanın Bahçesi

Şekil 55: Sarayın Sultanları-Sultanın Bahçesi- Artistik ve Teknik Çizim

Asimetrik kesim olarak tasarlanmış yelek, kadife kumaştan üretilmiştir. Düğme, boyutu 33 mm' dir ve kadife kumaşla kaplanmıştır. Yeleğin, desenli bölümü değerli taş ve boncuklarla işlenmiş yaka pervazında da kadife kumaş kullanılmıştır.

Yelek üzerine dijital baskı yapılmış, pentür tekniği ile elde boyama işlemi yapılarak desene hareket kazandırılmıştır. Yeleğe estetik değer katmak amacı ile desen üzerine elde yapılan çiçekler eklenmiştir.

Şort, elastan bir kumaş türü olan Hürrem üzerine dijital baskı yöntemiyle desen transfer edilmiştir. Kemer genişliği 4cm tek düğme ile kapatılmış önden fermuarlı, yanlarında iki gizli cep bulunmaktadır. Şort boyu 35 cm'dir. Paçası 2 cm'den katlanarak dikilmiştir.

Şekil 56: Sarayın Sultanları-Sultanın Bahçesi

5.3.3. Geliştirilen Koleksiyon – 3 Sultanın Mücevheri

Şekil 57: Sarayın Sultanları-Sultanın Mücevheri- Artistik ve Teknik Çizim

Elbise, pamuklu iplikten tığ işi tekniği ile elde örülerek üretilmiştir. Elbiseye estetik değer katmak amacı ile değerli kristal taşlar dikilmiş ve kumaştan yaprak formu verilen süslemeler uygulanmıştır. Elbise boyu 140 cm' dir. İçine sandy kumaştan astar olarak tasarlanan fit elbise dikilmiştir.

Şekil 58: Sarayın Sultanları-Sultanın Mücevheri

SONUÇ VE ÖNERİLER

Giyim toplumların kültürel temelini oluşturmaktadır. Toplumun yaşadığı coğrafyayı yansıtan zaman içinde değişime uğrayan, şekillenen bir araç olarak görülmektedir. Bireylerin kendilerini ifade etmede kullandıkları bir yöntemdir. Giyim Dünya’da gelenek ve göreneklerin, yaşam biçimlerini algılarını yansıtan kültür ögesi olarak tanımlanabilir. İnsanoğlu hayatta varlığını koruyabilmek için giyinmek zorundadır. Bu mecburiyet, toplumların kültürel yapısının bir parçasıdır. Bireylerin tarzlarına, ekonomik şartlarına ve moda algısına göre farklılık gösterir. Sosyal yapının zaman içinde değişmesi ile toplumlarında hayat tarzlarının da etkilendiği görülmektedir. Giyim toplumların yaşam biçimlerinin bir göstergesidir. Gelişmelere bağlı kalınarak değişen koşullar, günlük akışa uyum sağladığı görülmüştür. Sonuç itibari ile geleneksel giyimden uzaklaşılması ile zaman içinde kaybolmuştur. Hazır giyim sektörünün gelişmesi ile gündelik hayatın getirilerinin devam etmesi, moda anlayışının sürdürülmesi geleneksel giysilerin sandıklara kaldırılması ve zaman içinde yok olmasına etkindir.

Bazı geleneksel giysiler günümüz giysi anlayışı ile karıştırılarak, özel günlerde örneğin; düğün, davet gibi günlerde giyilerek yansıtılmaktadır. Geleneksel kıyafetler üzerindeki desenler sözsüz iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Toplumdaki insanların duygu ve düşünceleri hakkında bilgi verir niteliktedir.

Çalışmada Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan tarihsel süreç içerisinde sanatsal etkilerin devam etmesi, kültürel hafızanın varlığının vurgulamaktadır. Selçuklu dönemi çini, minyatür, seramik, gibi sanat eserleri üzerindeki figürler dikkatle incelendiğinde dönemin giyim kuşamıyla ilgili bilgilere ulaşılmaktadır. Çeşitli malzemeler üzerindeki tasvirlerden yola çıkarak Selçuklu Türklerinin giyim kültürlerinin gelişmiş olduğunu yansıtmaktadır.

Müzelerde korunan sultan ve saray mensuplarının kıyafetlerinin hepsinin görülüp incelenmesi mümkün olmadılarından bütün koleksiyonun yorumlanması zordur. Fakat konu ile ilgili yapılan arşiv çalışmaları sonunda yayınlanmış bazı terzi defteri çevirilerinde söz konusu dönemde sultan ve saray mensuplarının beğenileri, tercihleri öğrenilebilmiştir. Kendilerine özgü kıyafetler giydikleri böylece toplum içerisinde ve kendi aralarında kıyafet özellikleri ile farklılaştıkları tespit edilmiştir.

Avrupa'dan gelen araştırmacılar, kraliçeler, askerler, elçiler ve batılı kadınlarının giyim tarzları, kültürel hayatları Osmanlı döneminin kıyafetlerini benimsemişlerdir. O dönemde yaşanan değişimler oryantalist ressamlarının tablolarından ve yazmış oldukları mektuplarında vurgulanmıştır. Avrupa, Osmanlı dönemine ait kıyafetlere karşı kayıtsız kalmamıştır. Tekstil ve geleneksel sanatların etkisinde kaldığı görülmüştür. Özellikle kumaşlardan, modellerden ve renklerden etkilendiği dikkat çekmiştir.

KAYNAKÇA

- Akman, F. B. (2011). *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını* . İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Altınay, A. R. (1998). *Onuncu Asr-ı Hicri İstanbul Hayatı 1786-1882*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Ayşe Durakbaşı, H. T. (2021). *Osmanlı İstanbul'unda Kadın*. İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri.
- Durakbaşı, H. T. (2021). *Osmanlı İstanbul'unda Kadın*. İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri.
- Düğer, S. (2015). *Kadın Seyyahların İzlenimlerinde Osmanlı ve Batı Dünyası*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Edward, S. (2013). *Şarkiyatçılık*. (B. Ülner, Dü.) İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Germaner, S., & İnankur, Z. (1989). *Oryantalizm ve Türkiye*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları.
- Gönül, M. (Tarih yok). *Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Padişah Elbiseleri*. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi.
- Görünür , L. (2006). *Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin ve Kullanılışları*. İTÜ(1), 59-68.
- Görünür, L. (2010). *Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminden Kadın Giyisileri*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi.
- Gündüz, N. (2019). Bir Kadın Seyyahın Kaleminden Osmanlı'da 18.Yüzyıl Saraylı Kadın Erkek Giyisileri: Bir Kültürü Tanımak. *Milli Folklor*(124), 31.

Gürkaynak, M. (2003). *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti. DergiPark*, 2-290.

Gürtuna, S. (1999). *Osmanlı kadın giyisisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Hentsch, T. (2008). *Hayali Doğu*. (A. Bora, Dü.) İstanbul: Metis Yayınları.

Hilmi, Y. (2006). *Oksidentalizm Üzerine Notlar*. Marife Bilimsel Birikim(3), 373-375.

İnankur, S. G.-Z. (2006). *Osmanlı Sarayında Oryantalistler*. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Koca, E. (2009). *18. ve 19. Yüzyıl Osmanlı Erkek Modası*.

Kodaman, B. (2005). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çağdaşlaşma Sorunları. *DergiPark*, 150.

Köse, M., & Küçük, M. (2015). Oryantalizm ve Öteki Algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1-15.

Küçükerman, Ö. (1997). *Türk Giyim Tasarımın Tarihi Kaynakları*. Kültür ve Sanat İş Bankası.

Mantran, R. (1991). *16.-17.Yüzyolda İstanbul'da Gündelik Hayat*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Özdemir, N. (1995). *Tarihimizden Kültür Manzaraları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Sevin, N. (1990). *Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Soykan, T. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler*. İstanbul: Ütopya Kitapevi.

Tez, Z. (2009). *Tekstil ve Giyim Kuşam Sabatının Kültürel Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayınları.

Tezcan, H. (1998-1999). Batılılaşma Döneminde Saray Kadınının Modası. *P Sanat Kültür Antika*(12), 83-86.

Tezcan, H. (2008). *Sarayın Terzisi: M. Palma-D.Lena-P.Parma*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi.

Tezcan, H. (Tarih yok). *Fes* (Cilt 12). İstanbul: TDV.

Türüt, S. (2011). 16.-17.Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri ile Halk Kadın Kıyafetlerinin Karşılaştırılması. 18-20.

Ünlü, S. (2018). *Şarktan Mektuplar*. Konya: Palet Yayınları.

Williams, H. (2015). *18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası*. (N. Elhüseyni, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

İNTERNET KAYNAKÇA

<https://turkislamsanatlari.istanbul/filemanager/uploads/M%C3%BCzik%20e%C5%9Fli%C4%9Finde%20oynayan%20%C3%A7engiler.png>

Erişim Tarihi: 23 Ağustos

<https://lcivelekoglu.blogspot.com/2012/09/comte-amadeo-preziosi.html>

Erişim Tarihi: 01 Eylül 2022

<https://www.sahurehanim.com/tr/blog/turk-kahvesi-ve-resim>

Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2022

<https://tr.pinterest.com/pin/665618019915956230/>

Erişim Tarihi:01 Eylül 2022

